

हाम्रो नौबहिनी

स्थानीय पाठ्यक्रम

कक्षा १-५

२०७८

नौबहिनी गाउँपालिका

प्यूठान

प्रकाशक : नौबहिनी गाउँपालिका
शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा

संवाधिकार : प्रकाशकमा निहित
प्रथम प्रकाशन : २०७८
मुद्रन प्रति : ३००

पाठ्यक्रम निर्माण निर्देशन समिति :

गठन हुँदा :

अध्यक्ष : शिवराज रिजाल
सदस्य : घनबहादुर बुढामगर
सदस्य सचिव : थानेश्वर भण्डारी

तयार हुँदा :

अध्यक्ष : शिवराज रिजाल
सदस्य : घनबहादुर बुढामगर
सदस्य सचिव : अरविन्द बट्टमा

पाठ्यक्रम मस्यौदा निर्माण कार्यदल समिति :

संयोजक : डिल्ली आचार्य
सदस्य : राम बहादुर के सी
सदस्य : देवी प्रसाद रिजाल
सदस्य : बसन्त प्रसाद भण्डारी
सदस्य : मिन बहादुर घर्तिमगर
सदस्य : विष्णु प्रसाद जैसी
सदस्य सचिव : राजेन्द्र पौडेल

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

१. परिचय

नेपाल एउटा विविधताले भरिपूर्ण मुलुक हो । भौगोलिक, धार्मिक एवम् साँस्कृतिक, जातीय, भाषिक विविधता नै यस देशका प्रमुख विशेषता हुन्। यसैले विद्यालय तहमा केन्द्रबाट तयार गरी वितरित पाठ्यक्रमले मात्र विद्यार्थीहरूलाई आवश्यक ज्ञान, सीप र व्यवहारका सम्पूर्ण सक्षमताहरू प्रदान गर्न सक्तैन भन्ने यथार्थता अनुरूप स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा आएको हो । यसलाई प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६२/२०६५, राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०६३, स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन निर्देशिका २०६४ ले समेत पुष्ट्याउँ गरेको पाइन्छ । यसै सन्दर्भमा स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७१ समेत प्रकाशन भई कार्यान्वयनमा आइसकेको परिप्रेक्ष्यमा यसको औचित्य प्रमाणित भएको छ । त्यसैगरी नेपालको हालको संविधानले समेत माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको व्यवस्थापनमा स्थानीय तहमा अधिकार प्रत्यायोजन गरिसकेकाले पनि स्थानीय तहको अगुवाईमा स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु आजको आवश्यकता समेत हो । साधारण अर्थमा स्थानीयस्तरका विषयवस्तुहरू समावेश गरी विद्यालयमा नियमित पठनपाठन गर्ने अभिप्राय ले तयार गरिएको शैक्षणिक सामग्री नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो । यसले स्थानीय क्षेत्रका प्राथमिकतापूर्ण विषयवस्तुहरूलाई समेटेछ र तिनीहरूलाई विद्यालयको नियमित कार्यक्रम अनुरूप कक्षाकोठामा पुऱ्याउँछ । यसमा विशेष गरी स्थानीय स्तरका प्राकृतिक, साँस्कृतिक, भाषिक एवम् ऐतिहासिक विषयवस्तुका साथै पेसा, व्यवसाय र विपद् व्यवस्थापन आदि विषयहरू समावेश गर्न सकिन्छ । जसलाई स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६४ ले निर्दिष्ट गरेको छ । हाम्रो देशमा परिमार्जित प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम, २०६२ (कक्षा १-३)/२०६५(कक्षा ४-५) का अनुसार कक्षा १-५ मा सामाजिक अध्ययन, शारिरिक शिक्षा र सिर्जनात्मक कला विषयको ८०% पाठ्यक्रम केन्द्रले र २० % पाठ्यक्रम स्थानीय तहबाट निर्माण गर्ने प्रावधान छ र सोही अनुरूप धेरैजसो विद्यालयमा कार्यान्वयन हुँदै आएको छ । त्यसैगरी साप्ताहिक ४ पाठ्यभारको स्थानीय विषय/मातृभाषाको पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने दायित्व पनि स्थानीय तह (विद्यालय, स्रोतकेन्द्र र जिल्ला) लाई दिईएको छ । यसरी हाम्रो देशको सन्दर्भमा स्थानीय तहबाट निर्माण भई कार्यान्वयन हुने उल्लेखित तिन विषयको २०% अंशको पाठ्यक्रम तथा साप्ताहिक चार पाठ्यभार (वार्षिक १२८ घण्टी) रहेको १०० पूर्णाङ्कको स्थानीय विषय वा मातृभाषाको पाठ्यक्रमलाई स्थानीय पाठ्यक्रम भन्ने गरिएको छ । आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) पाठ्यक्रम २०६५ का अनुसार कक्षा ६-८ मा समेत जम्मा ८०० पूर्णाङ्क मध्य स्थानीय विषय वा संस्कृत वा अन्य विषयको ५ पाठ्यभार र १०० पूर्णाङ्क कायम गरी १७५ बार्षिक घण्टी दिईएको छ । यस आधारमा पनि कक्षा ६-८ को पनि स्थानीय आवश्यकता अनुसार स्थानीय पाठ्यक्रम बनाउने प्रावधान रहेको छ । नेपाल सरकार, शिक्षा मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र सानोठिमी भक्तपुरद्वारा तयार भई २०६३ सालदेखि देशभरका विद्यालयहरूमा कार्यान्वयन हुँदै आएको प्राथमिक तहको पाठ्यक्रममा व्यवस्था भएअनुरूप कक्षा १ देखि ५ सम्मको कुल ६०० पूर्णाङ्क मध्ये १०० पूर्णाङ्क एवम् १२८ घण्टी वार्षिक पाठ्यभार रहेको स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माण गरी अध्यापन गर्नुपर्दछ । त्यसैगरी आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) पाठ्यक्रम २०६५ मा समेत जम्मा ८०० पूर्णाङ्क मध्ये स्थानीय विषय वा संस्कृत वा अन्य विषयको ५ पाठ्यभार र १०० पूर्णाङ्क कायम गरी १७५ घण्टी वार्षिक पाठ्यभारको पाठ्यक्रम निर्माण गरी अध्यापन गर्न सकिन्छ । यसै आधारमा स्थानीय विद्यालय वा स्रोत केन्द्रद्वारा सो सम्बन्धी पाठ्यक्रम निर्माण गर्नुपर्ने व्यहोरा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण निर्देशिका २०६४ र वर्तमान स्थानीय त्यसैगरी पाठ्यक्रम प्रारूप २०७१ ले समेत यसलाई थप पुष्ट्याउँ गरेको छ । यस शिलशिलामा प्यूठान जिल्ला नौबहिनी गाउँपालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरूका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्नको लागि

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

गाउँपालिकाका प्रमुख सहित गाउँकार्यपालिकाका सदस्यहरू, विद्यालयका शिक्षक शिक्षिकाहरू, स्थानीय बुद्धिजीवी तथा संघसंस्थाहरूको उपस्थितिमा मिति २०७७ चैत २५ गते र मिति २०७७ चैत २७ गते आयोजना गरिएको कार्यशालामा विद्यालयहरूमा कक्षा १ देखि ५ सम्मको स्थानीय विषयका लागि यसै क्षेत्रको प्राकृतिक, ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक, आर्थिक र सामाजिक मूल्य मान्यता तथा योग व्यायामको बारेमा आधारभूत तहका बालबालिकाहरूलाई परिचित गराउन वाञ्छनीय रहेको निष्कर्ष निकालिएको थियो । त्यसै अनुरूप स्थानीय विषय विज्ञहरू तथा मुख्य सरोकारवालाहरूको चरणवद्धरूपमा लेखन, छलफल र अन्तर्क्रियाबाट यो पाठ्यक्रमको निर्माण गरिएको हो । यो पाठ्यक्रम शैक्षिक सत्र २०७८ देखि कक्षा १-५ सम्म लागू हुनेछ ।

२. विषय क्षेत्र

प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६२ (परिमार्जित २०६५), आधारभूत तह (कक्षा ६-८) पाठ्यक्रम २०६५ तथा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण निर्देशिका २०६४ र स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७१ मा रहेको प्रावधान अनुरूप यो पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको हो । यस पाठ्यक्रमले मुलभूत रूपमा नौबहिनी गाउँपालिका क्षेत्रको सेरोफेरोलाई समेट्ने प्रयास गरेको छ । स्थानीय आवश्यकतालाई मध्यनजर गरी आधारभूत तहमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूलाई आफ्नो सामाजिक तथा वातावरणीय परिवेशबारे ज्ञान सीप प्रदान गर्ने यसको मुख्य अभिप्राय रहेको छ । पाठ्यक्रमले यस क्षेत्रको प्राकृतिक, सामाजिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक पक्षलाई प्रविष्ट गरेको छ र यहाँको प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र संवर्द्धनलाई महत्त्व दिएको छ ।

३. पाठ्यक्रमको औचित्य

मानव सभ्यता र विकासका लागि स्थानीय तहबाट नै जागरुकता आउनुपर्दछ । संसारमा सबै प्रकारका विकास र सुधारका कार्यहरू मानवबाट नै सम्भव भएका छन्। मानिसले सर्वप्रथम आफ्नो गाँउ, समुदायको पहिचान गर्नुपर्दछ । त्यहाँ भएका प्राकृतिक, ऐतिहासिक सम्पदाहरू र आर्थिक क्रियाकलापहरूबारे जानकारी हुनुपर्दछ । आफू र आफ्नो क्षेत्रबाट सुधारको पहल गरेर मात्र व्यापक क्षेत्रमा पुग्न सकिन्छ । यस पाठ्यक्रमले यस क्षेत्रको विशिष्ट पहिचान दिन्छ । आधारभूत तहमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूले औपचारिक रूपमा आफ्नो गाँउ, समाज र जिल्लाको वस्तुनिष्ठ ज्ञान प्राप्त गर्नेछन् र यहाँ प्रचलित भाषा, संस्कृति, ऐतिहासिक र धार्मिक महत्त्वका स्थलहरू, प्राकृतिक सम्पदा तथा यसको संरक्षण एवम् संवर्द्धन गर्दै सम्भावित स्थानीय प्राकृतिक बिपत्तीहरूका बारेमा समेत पहिचान गर्नेछन् । स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलापको औपचारिक जानकारी प्राप्त गर्नेछन्। यस पाठ्यक्रमले वातावरण संरक्षण तथा सुधारका निम्ति सहयोग गर्न प्रेरित गर्दछ । यसबाट बालबालिकाहरूले सामाजिक मूल्यमान्यताको पालना गर्दै असल सामाजिक व्यवहारको अनुशासन गर्नेछन्। यो पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनले भावी सामाजिक तथा वातावरणीय विकासका धरोहर आजका बालबालिकाहरूलाई स्थानीय परिवेशको सर्वाङ्गिण पक्षको पहिचान गराई सोको संरक्षण तथा सुधारमा सहयोग र सक्रिय सहभागिता बढाउनका साथै स्वावलम्बनको धारणा समेत प्रदान गर्नेछ । भविष्यमा स्थानीय क्षेत्रको विकासका निम्ति नयाँ सम्भावनाहरू पहिल्याउने अवसर दिनेछ । सामाजिक सहिष्णुता र मेलमिलापको वातावरण विकास गरी दिगो विकासका लागि

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

सामाजिक ऐक्यबद्धताको सन्देश प्रवाह गर्दै पेसा व्यवसायको लागि गाँउ छोड्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्नेछ ।

४. तहगत सक्षमता

कक्षा १-५

- क) स्थानीय स्तरमा पाइने वनस्पति तथा पशुपंक्षीको (जैविक विविधता) पहिचान
- ख) यस क्षेत्रमा रहेका नदीनाला, तालकुण्ड, हिमाल, खनिज पदार्थ आदिको परिचय
- ग) स्थानीय क्षेत्रका प्राकृतिक तथा मानवजन्य बिपत्तीहरूको पहिचान र सोबाट होसीयारी
- घ) यस क्षेत्रका प्रचलित चाडपर्व र संस्कृतिको पहिचान
- ङ) स्थानीय ऐतिहासिक स्थलहरूको परिचय च) असल सामाजिक मूल्यमान्यताको अनुशरण
- छ) स्थानीय पेसा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलापहरूको पहिचान ज) योग व्यायाम र खेलकुद सम्बन्धी परिचय

५. विषयवस्तुको छनौट

- क) स्थानीय वातावरणमा पाइने वनस्पति, जडीबुटी र पशुपंक्षीहरू, प्रदुषण, फोहोरमैला व्यवस्थापन, उर्जा, जलवायु परिवर्तन
- ख) यस क्षेत्रको सेरोफेरोमा रहेका नदीनाला, तालकुण्ड, हिमाल र खनिज पदार्थ
- ग) भूकम्प, बाढी, पहिरो, आगजनी, चट्याङ, हुरी, बतास र सडक दुर्घटना
- घ) स्थानीय स्तरमा प्रचलित भाषा, चाडपर्व, धर्मसंस्कृति, रीतिरिवाज र भेषभुषा
- ङ) यस क्षेत्रमा रहेका मठ, मन्दिर र अन्य धार्मिक सम्पदाहरू
- च) सामाजिक मूल्यमान्यता र सकारात्मक व्यवहार
- छ) स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित पेसा, व्यवसाय, उद्योगधन्दा तथा आयआर्जनका क्रियाकलापहरू (पशुपालन, खेतीपाती, जडीबुटी खेती, हस्तकला, होटल व्यवसाय, पर्यटन आदि)
- ज) स्थानीय क्षेत्रमा परमपरागत रूपमा खेल्ने खेलहरू र योग व्यायामहरू

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

६. विषय क्षेत्र र क्रम (कक्षा १-५)

विषय क्षेत्र	विषयवस्तु	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
स्थानीय वातावरण र जैविक विविधता	वातावरणको परिचय	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो वरिपरी भएका सजीव र निर्जीव वस्तुहरू 	<ul style="list-style-type: none"> वातावरणको परिचय वातावरणबाट हुने फाईदाहरू 	<ul style="list-style-type: none"> स्वच्छ वातावरणको परिचय र फाईदाहरू 	<ul style="list-style-type: none"> वातावरणका तत्वहरू जैविक, अजैविक, सामाजिक र आर्थिक) 	<ul style="list-style-type: none"> मानव निर्मित र प्राकृतिक वातावरणको परिचय
	भौगोलिक अवस्था	<ul style="list-style-type: none"> आफू बसेको ठाउँको नाम र ठेगाना आफ्नो वरपरको सडक र बाटोको नाम 	<ul style="list-style-type: none"> आफू बसेको ठाउँको भौगोलिक अवस्था आफ्नो ठाउँमा आउने बाटाहरूको पहिचान 	<ul style="list-style-type: none"> आफू बसेको ठाउँको नक्सा आफ्नो ठाउँको भौगोलिक अवस्थाको जानकारी 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो ठाउँको भू बनीट 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो वडाको जानकारी गाउँपालिकाको जानकारी
	जैविक विविधता	<ul style="list-style-type: none"> घरपालुवा जनावरहरूको नाम वन्यजन्तुहरूको नाम 	स्थानीय क्षेत्रमा पाईने घरपालुवा तथा वन्यजन्तुहरूको जानकारी	स्थानीय बोटविरुवाहरूको जानकारी	स्थानीय बोटविरुवाहरूको महत्व	स्थानीय क्षेत्रमा पाईने चराहरूको सूची
	जलस्रोत	स्थानीय क्षेत्रमा उपलब्धपानीका स्रोतहरू	पानीका स्रोतहरू र पानीको उपयोग	पानीका स्रोतहरू फोहोरहुने कारणहरू	पानीको स्रोत संरक्षणका उपायहरू	पानी शुद्धिकरणका उपायहरू
	वातावरण प्रदूषण				स्थानीय वातावरण प्रदूषणको परिचय	स्थानीय वातावरण प्रदूषणका प्रकारहरू - जल, वायु, ध्वनि, जमीन
	फोहोरमैलाको व्यवस्थापन	फोहोरमैलाको परिचय	व्यक्तिगत, घर, आँगन, विद्यालय, वरिपारिको वातावरणको सरसफाइ	फोहोरमैलाको प्रकार (कुहिने नकुहिने)	फोहोरमैलाको वर्गिकरण(ठोस तरल)	फोहोरमैलाको असर
प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	प्रकोप तथा विपद्को परिचय, वर्गीकरण र बच्ने उपायहरू	विभिन्न प्रकोप र विपत्तहरूको नाम	स्थानीय क्षेत्रमा भएका तथा हुनसक्ने प्रकोप/विपद्को पहिचान	<ul style="list-style-type: none"> प्राकृति तथा मानवीय कारण हुने विपत्तिहरू सवारी दुर्घटनाका कारणहरू 	<ul style="list-style-type: none"> चट्याड, हावाहुरी, आगलागी, घर आगलागीको परिचय सवारी दुर्घटनाका असरहरू 	<ul style="list-style-type: none"> भूक्षय, पहिरो, वाढी तथा डुबानको परिचय तथा कारणहरूको पहिचान सवारी दुर्घटनाबाट बच्ने उपायहरू
धार्मिक, सांस्कृतिक,	स्थानीय सांस्कृतिक	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय जातजातीको 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय जातजातीको 	<ul style="list-style-type: none"> परम्परागत बाजाको 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा बोलिने 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय भाषा र

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

ऐतिहासिक र भाषिक सम्पदा	सम्पदा, भाषा, धर्म, रितीरिवाजको पहिचान स्थानीय परम्परागत बाजाको पहिचान र महत्व	नाम ● स्थानीय साँस्कृतिक, धार्मिक ठाउँको नाम	आदिम पेशा र व्यवसाय पहिचान ● स्थानीय साँस्कृतिक धार्मिक ठाउँहरूको सूची र सामान्य परिचय	सामान्य परिचय ● स्थानीय क्षेत्रमा बोलिने भाषा ● स्थानीय साँस्कृतिक, धार्मिक ठाउँहरू पर्व तथा अवसर ● विशेषमा बजाइने परम्परागत बाजाहरू	भाषाको परिचय ● स्थानीय ऐतिहासिक स्थलको परिचय ● स्थानीय क्षेत्रका परम्परागत बाजाको महत्व	ऐतिहासिक स्थलको महत्व ● परम्परागत बाजा बजाउने अभ्यास
सामाजिक मुल्य मान्यता र सकारात्मक व्यवहार	साथी, घरपरिवार, शिक्षक, छिमेकी पहिचान र आदर सत्कार समाजको अवधारणा र सामाजिक कुरितीहरू	● साथी र गुरुहरूसँग घुलमिल	● साथी, गुरुहरू, परिवारका सदस्यहरू र छिमेकी बालबालिकासँग घुलमिल र आदर सत्कार	● साथी, गुरुहरू, परिवारका सदस्यहरू र छरछिमेकीसँग मित्रवत व्यवहार र आदर सत्कार	● स्थानीय समुदाय र समाजको परिचय टोल, वडाको परिचय	● स्थानीय समुदाय र समाज बनेटको परिचय ● टोल, वडा, संघ संस्था आदिको आवश्यकता र महत्व ● सामाजिक कुरितीहरूको पहिचान
स्थानीय पेशा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	कृषि	● कृषि र बालीनालीको नाम	● कृषि पेशामा बालीनालीको प्रकारको सूची	● कृषि उत्पादनको परिचय	● कृषि उत्पादनको सामान्य फाइदाहरू	● कृषि उत्पादनका सामान्य बिधिहरू
	व्यापार	● बिभिन्न ब्यवसायको नाम	● आफ्नो वरीपरी भएका बिभिन्न पेशा ब्यवसायको पहिचान	● स्थानीय समाजमा गरिने पेशा र ब्यवसायको सूची	● पेशा र ब्यवसायको परिचय	● ब्यापार, पेशा र ब्यवसायको फाइदाहरू
	उद्योग	● घर परिवारका सदस्यहरूले गर्ने काम	● स्थानीय क्षेत्रमा भएका उद्योगहरूको नाम	● स्थानीय उद्योग र उत्पादित बस्तुहरू	● उद्योगको परिचय र बर्गीकरण	● उद्योगका फाइदाहरू
	पर्यटन	● पर्यटकीय ठाउँहरूको नाम	● पर्यटकिय क्षेत्रहरूको सूची	● पर्यटकिय क्षेत्रहरूको परिचय	● पर्यटकिय क्षेत्रहरूको बर्गीकरण	● पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विस्तृत परिचय
खेलकूद र शारिरीक सुस्वास्थ्य	योग, ध्यान र स्थानीय स्तरमा खेल्ने खेलहरूको परिचय	● योग ध्यानको प्रारम्भिक अभ्यास	● योग ध्यानको प्रारम्भिक अभ्यास	● स्थानीय क्षेत्रमा खेल्ने खेलहरूको सूची ● योग ध्यानको प्रारम्भिक	● स्थानीय क्षेत्रमा चाडपर्व, मेलाजात्रामा खेल्ने खेलहरू	● स्थानीय क्षेत्रमा चाडपर्व, मेलाजात्रामा खेल्ने खेलको

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				अभ्यास	<ul style="list-style-type: none"> योग ध्यानको परिचय, (श्रवास प्रश्रवास) 	<p>महत्त्व</p> <ul style="list-style-type: none"> योग ध्यानका फाइदा
--	--	--	--	--------	---	--

७. विषयवस्तुको विस्तृतीकरण :

यस विषयमा कक्षागत रूपमा बालबालिकाहरूले हासिल गर्ने सिकाइ उपलब्धीहरूलाई प्रस्तुत गरिएको छ । क्षेत्रगत विषयवस्तुको विस्तृतीकरण देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

कक्षा १

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजिकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टी
स्थानीय वातावरण र जैविक विविधता	वातावरणको परिचय	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो वरिपरी भएका सजीव र निर्जीव वस्तुहरू 	<ul style="list-style-type: none"> चिन्न आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर पाईने सजीव वस्तुहरूको नाम आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर पाईने निर्जीव वस्तुहरूको नाम 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयबाट वरपर देखिने विभिन्न सजीव वस्तुहरू जस्तै: मान्छे, पशुपक्षी, बोटविरुवा आदि प्रतक्ष्य देखाई वा फोटो देखाई तिनीहरूको नाम बताईदिने । विद्यालयबाट वरपर देखिने विभिन्न सजीव वस्तुहरू जस्तै: ढुंगा, माटो, घर, गाडी आदि प्रत्यक्ष देखाई वा फोटो देखाई तिनीहरूको नाम बताईदिने । 	<ul style="list-style-type: none"> सास फेर्ने र नफेर्ने वस्तुहरू चिनाउने । आफ्नो घरमा भएका वा पालेका सजीव वस्तुहरूको नाम सोध्ने । आफ्नो घरमा भएका निर्जीव वस्तुहरूको नाम सोध्ने । विभिन्न फोटो देखाई सजिव र निर्जीव वस्तु चिन्न लगाउने बहु बैकल्पिक प्रश्न गर्ने 	७
	भौगोलिक अवस्था	<ul style="list-style-type: none"> आफू बसेको ठाउँको नाम र ठेगाना बताउन आफ्नो वरपरको सडक र 	<ul style="list-style-type: none"> आफू बस्ने ठाउँको नाम र ठेगाना आफ्नो घर विद्यालय नजिकको बाटोको परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो विद्यालय भएको ठाउँको नाम र ठेगाना बताईदिने र भन्न सिकाउने । विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर भएको ठाउँको नाम र ठेगाना बताईदिने र 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घर भएको ठाउँको नाम र ठेगाना सोध्ने । विद्यालयको नाम र ठेगानासोध्ने । 	७

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

		बाटोको नाम बताउनु ।		भन्न सिकाउने । ● विद्यालय नजिकको सडक, गोरेटो चिनाउने	● विद्यालय नजिकको बाटोको सोध्ने । ● चित्र देखाई बाटो छ छैन पत्ता लगाउन लगाउने ।	
जैविक विविधता	● घरपालुवा जनावरहरूको नाम बताउनु ● वन्यजन्तुहरूको नाम बताउनु	● स्थानीय क्षेत्रमा पालिने घरपालुवा जिवजन्तुको नाम ● स्थानीय ठाउँमा वा वनमा पाईने जिवजन्तुको नाम	● विद्यालय नजिकैको कुनै घर वा कृषि फर्ममा लगेर त्यहाँ भएका जीवजनावर तथा चराचुरुङ्गीहरूको नाम बताईदिने । ● स्थानीय क्षेत्रमा पालिने विभिन्न जनावरहरूको फोटो देखाई नाम बताईदिने । ● स्थानीय क्षेत्रमा पाईने विभिन्न जनावरहरूको फोटो देखाई नाम बताईदिने । जस्तै: स्याल, बँदेल, चितुवा, काग, गिद्ध, रुपी आदि ।	● आफ्नो घर वा नजिकको घरमा पालिएका जीव जनावरहरूको नाम सोध्ने । ● विभिन्न वन्यजन्तुहरूको फोटो देखाई चिन्न लगाउने । ● फोटोहरू मार्फत बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	८	
जलस्रोत	पानीका स्रोतहरूको नाम बताउनु	स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीका विभिन्न स्रोतहरूको नाम	● स्थानीय क्षेत्रमा भएका विभिन्न पानीका स्रोतहरूको जस्तै: धारा, कुवा, इनार, खोला, खोल्सा आदि । फोटो देखाई तिनीहरूको नाम बताईदिने र चिनाईदिने । ● विद्यार्थीहरूलाई नजिकको पानीको स्रोतमा अवलोकन भ्रमण गराई त्यसबारे बताईदिने ।	● पानीका स्रोतहरूको नाम सोध्ने । ● चित्र/फोटो देखाई स्रोतको नामचिन्न र भन्न लगाउने । ● पानीका स्रोतहरूको चित्र बनाउन लगाउने ।	६	
फोहोरमैलाको व्यवस्थापन	फोहोरमैलाको परिचय दिन	● फोहर कसीङ्गरको परिचय ● सरसफाई	● फोहर र सफा वातावरणको चित्र देखाई सरसफाईको बारेमा बताईदिने । ● कक्षाकोठामा राखिएका डस्टवीनहरूमा कागजका टुक्राहरू राख्न लगाउने । ● खाना खानुअगाडी र खाईसकेपछी हात धुन सिकाउने ।	● चित्रहरू देखाई सफा र फोहोर वातावरण छुट्याउन लगाउने । ● विद्यार्थीहरूको दैनिक क्रियाकलाप अवलोकन गर्ने । ● पालैपालो हात धुन लगाउने	७	
प्रकोप तथा विपद्	प्रकोप तथा	विभिन्न प्रकोप र	आगलागी, सडक दुर्घटना,	● विभिन्न पत्रपत्रीकाहरू तथा पोष्टहरूमा	● फोटोहरू देखाई	१०

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

व्यवस्थापन	विपद्को परिचय	विपद्हरूको नाम बताउने	वाढी, पहिरो, भुकम्प लगायतको नाम	प्रकाशित भएका आगलागी, सडक दुर्घटना, वाढी, पहिरो, भुकम्प सम्बन्धीका चित्रहरू प्रदर्शन गर्ने र चिनाउने । ● विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय नजिकैको पहिरोको अवलोकन गराउने । ● प्रकोप सम्बन्धी भिडियो देखाउने ।	प्रकोपका नामहरू भन्न लगाउने । ● विपत्तिका नाम सम्बन्धित फोटोहरू सित जोडा मिलाउन लगाउने ।	
धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक र भाषिक सम्पदा	स्थानीय सांस्कृतिक सम्पदाको पहिचान ।	● स्थानीय जातजातीको नाम बताउने ● स्थानीय सांस्कृतिक, धार्मिक ठाउँको नाम बताउने	● स्थानीय जातजाती र भाषाबारे जानकारी (भाषाहरू : मगर, गुरुङ, अन्य) ● स्थानीय सांस्कृतिक ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा धार्मिक मठ मन्दिर पहिचान	● विद्यार्थीहरूलाई कक्षामा भएका साथीहरूको र आफ्नो नाम थर सहित पालैपालो भन्न लगाउने । ● स्थानीय मठमन्दिर, गुम्बा, फोटो देखाई नाम बताईदिने । ● विद्यालय नजिकको मठमन्दिर, अवलोकन भ्रमण गराई त्यसको परिचय दिने । जस्तै: मन्दिर : नौबहिनी मन्दिर, नौबहिनी मन्दिर, भुलेनी मन्दिर, नौबहिनी भरना, कोठिभिर, बहाने बजार, खवाड वेशि, बराह मन्दिर, महादेव मन्दिर देउराली, शीव मन्दिर डाडाकटोरी डफरा दह, ठाकुल मन्दिर फोप्ली स्वर्गद्वारी मन्दिर रिजाल कुल घर भण्डारी कुल घर, लुङको देउली, कोठीभिर महोत्सव	● आफ्नो साथीहरूको नाम थर बताउन लगाउने । ● आम्नो घरवरपर रहेको मन्दिर तथा धार्मिक स्थलको नाम बताउन लगाउने । ● फोटो देखाइ विभिन्न बाजाहरू चिन्न लगाउने । ● सांस्कृतिक सम्पदा रठाउँहरूको जोडा मिलाउन लगाउने । स्थानीय बाजाहरूको नक्सा वा फोटो देखाइ चिन्न लगाउने । जस्तै: बाजा मादल, बाँसुरी आदि	२८
सामाजिक मुल्य मान्यता र सकारात्मक व्यवहार	आदर सत्कार	● साथी र गुरुहरूसँग घुलमिल हुन	● चिनजान गर्न, नमस्कार गर्नसमूहमा मिलेर बस्न	● विद्यार्थीहरू बिच नमस्कार गर्न सिकाइ एक आपसमा परिचय गर्न लगाउने । ● समूहमा बस्न लगाउने । ● आफूभन्दा ठूला मानिस र साथीहरूसँग बोल्दा तपाईं, हजुर जस्ता आदरार्थी शब्दहरू प्रयोग गर्न सिकाउने ।	● दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने । ● आदरार्थी शब्दहरू प्रयोग गरी आफ्नो साथीको, गुरुको नाम भन्न लगाउने । ● घरका सदस्यहरूको नाम भन्न लगाउने ।	२०
स्थानीय पेशा, व्यवसाय र आर्थिक	कृषि	● विभिन्न कृषि सम्बन्धि	● तरकारीबाली, अन्नबाली, पशुपालन कौसी खेति	● स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरू ल्याइ प्रदर्शन गर्ने वा फोटोहरू	● बताउन वरीपरी रहेका वालीनालीको चित्र देखाई	७

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

क्रियाकलाप		बालीनालीकोनाम		देखाउने । जस्तै: सागसब्जी, धान, मकै, गाईभैसीको दुध आदि । <ul style="list-style-type: none"> विद्यालय परिसर वा नजिकको तरकारी खेती वा अन्य कुनै खेती भएको क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ उत्पादन हुने वस्तुहरूको बारेमा बताईदिने । 	के हो भनि सोध्ने । <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने वस्तुहरू सोध्ने तरकारीहरूको नाम सोध्ने । आफ्नो घरको बारी वा नजिकको बारीमा कुन कुन तरकारीहरू उतपादन हुन्छन् सोध्ने । 	
व्यापार	<ul style="list-style-type: none"> बिभिन्न व्यवसायको नाम बताउन । 	<ul style="list-style-type: none"> किराना पसल, होटल, कपडा, स्टेसनरी, औषधि व्यवसाय, 	<ul style="list-style-type: none"> व्यवसाय लगायत अन्य व्यवसाय स्थानीय क्षेत्रमा भएका विभिन्न व्यापारीक क्षेत्रहरूको चित्र संकलन गरि प्रदर्शन गर्ने र चित्र हेरेर पसलको प्रकार चिन्न सिकाउने । विद्यालय नजिक भएका विभिन्न पसल, व्यवसायहरूको नाम सोध्ने । नजिकको बजार भ्रमण गराई त्यहाँ भएका विभिन्न पसलहरू देखाईदिने । जस्तै: कपडा, किराना, औषधि, होटल, रेस्टुरेन्ट, साइवर आदि 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घर वरिपरी वा आफ्नो घरमा भएको पसल के सम्बन्धी हो सोध्ने । विभिन्न चित्रहरू देखाई पसलको प्रकार चिन्न लगाउने । 	६	
उद्योग	<ul style="list-style-type: none"> घरपरीवारका सदस्यहरूले गर्ने काम बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> घर परिवारका सदस्यहरूले दैनिक रूपमा गर्ने कार्य, पेशा, जागीर, व्यवसायको नाम 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीहरूको परिवारमा आ-आफ्ना अभिभावकहरूले गर्ने पेशा वा काम सोधि छलफल गर्ने । जस्तै: शिक्षक, प्रहरी, भाँडा पसले, उद्योगमा काम गर्ने, मजदुरी गर्ने, खेतीपाती गर्ने आदि । मानिसहरूले विभिन्न ठाउँमा काम गरिरहेको फोटोहरू देखाई कुन ठाउँमा काम गर्ने मानिसलाई के भनिन्छ भन्ने बारेमा सिकाउने । जस्तै: विद्यालयमा पढाउने शिक्षक, होटल वा रेस्टुरेन्टमा खाना पकाउने कूक, पसल गर्ने पसल, 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घर परीवारका सदस्यहरूले के के काम गर्छन् सोध्ने । फोटो र शब्दको जोडा मिलाउन लगाउने । 	६	

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

	पर्यटन	<ul style="list-style-type: none"> पर्यटकिय ठाउँहरूको नाम बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> पर्यटकिय क्षेत्रको नाम (मन्दिर, गुम्बा, निकुन्ज, भरना, पार्क आदि) 	<p>खेतपाती गर्ने कृषक आदि ।</p> <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय पर्यटकिय क्षेत्रहरूको चित्र संकलन गरि प्रदर्शन गर्ने र ठाउँ चिनाईदिने । जस्तै: नौबहिनी मन्दिर, स्वर्गद्वारी मन्दिर आदि । विद्यालय नजिकको पर्यटकीय ठाउँको अवलोकन भ्रमण गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> चित्र देखाइ कुन पर्यटकिय क्षेत्रको नाम हो भनि सोध्ने । आफ्नो घर नजिकको पर्यटकीय ठाउँको नाम सोध्ने । बहुबैकल्पिक प्रश्नोत्तर गर्ने । 	६
खेलकुद र शारिरीक सुस्वास्थ्य	योग, ध्यान र स्थानीय स्तरमा खेल्ने खेलहरूको परिचय	<ul style="list-style-type: none"> योग ध्यानको प्रारम्भिक अभ्यास गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> योग तथा ध्यानको परिचय- बसाई सम्बन्धी जानकारी 	<ul style="list-style-type: none"> मेरुदण्ड सोभो बस्न बस्न सिकाउने । ताली बजाउन सिकाउने । ज्ञान मुद्रा (आँखा चिम्लेर बुढी र चोर औलाको टुप्पा जोडेर बाकी तीन औला सोभो गरेर घुडा माथि राखी शान्त बस्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> क्रियाकलाप अनुसारको बसाई तथा व्यवहार परिवर्तन अवलोकन गर्ने । एकरूपमा ताली बजाउन लगाउने । ज्ञान मुद्रामा बस्न लगाउने । 	१०

कक्षा २

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजिकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टी
स्थानीय वातावरण र जैविक विविधता	वातावरणको परिचय	<p>वातावरणको परिचय दिन</p> <p>वातावरणबाट हुने फाईदाहरू बताउन</p>	<ul style="list-style-type: none"> वातावरणको परिचय (आफ्नो वरिपरी रहेका सजीव तथा निर्जीव वस्तुहरू) वातावरणबाट हामीलाई हुनेफाईदाहरू - सजीव र 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो विद्यालय वरिपरी रहेका वस्तुहरू देखाई तिनीहरू मध्ये सजीव र निर्जीव छुट्याउन लगाउने । सजीव र निर्जीव सबै वस्तुहरूको एककृत रूप नै वातावरण हो भन्ने कुरा 	<ul style="list-style-type: none"> बताउन विद्यालय वरिपरी रहेका सजीव र निर्जीव वस्तुहरू छुट्याउन लगाउने विभिन्न सजीव र निर्जीव वस्तुहरूबिचको सम्बन्धका 	७

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

		निर्जीव वस्तुको आपसी सम्बन्ध	<ul style="list-style-type: none"> बुझाउन निर्जीवले सजीवलाई बाँच्न सहयोग गर्ने कुराहरुबारे बताईदिने । जस्तै: हावा, पानी बिना हामी बाँच्न सक्दैनौं । सजीव र निर्जीव वस्तुहरुबिचको अन्तर सम्बन्धबारे छलफल गर्ने । जस्तै: शुद्ध हावा हामी सबैलाई चाहिन्छ र हरीया रुख विरुवाले हावा शुद्धिकरणमा सहयोग गर्छन् । 	<p>बारेमा सोध्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> वातावरणको परिभाषा सोध्ने । विभिन्न सजीव, निर्जीव वस्तुहरुको चित्र बनाउन लगाउने 	
भौगोलिक अवस्था	<ul style="list-style-type: none"> आफू बसेको ठाउँको भौगोलिक अवस्था पहिचान गर्न आफ्नो ठाउँमा आउने बाटाहरुको पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय ठाउँको भौगोलिक स्थिति -भिरालो, समथर, पहाड, बेसी) आफ्नो घर तथा विद्यालय नजिकका बाटाहरु (सडक, गोरेटो, पक्की, कच्ची) 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय रहेको ठाउँ र त्यहाँबाट देखिने वरिपरीको क्षेत्र देखाई उक्त ठाउँ समथर, भिरालो, हिमाल, खोच कस्तो छ बताईदिने । भौगोलिक अवस्थिति भल्कने विभिन्न फोटोहरु देखाई हिमाल, पहाड, समथर क्षेत्रको पहिचान गर्न सिकाउने । विद्यालय नजिक भएका बाटाहरु देखाई तिनीहरु कस्तो स्वरुपमा छन्(सडक, गोरेटो, पक्की, कच्ची) बताई तिनीहरु नजिकको कुन मुख्य सडकसँग जोडिएका छन् बताईदिने । 	<ul style="list-style-type: none"> फोटो देखाई समथर, भिरालो, हिमाल, खोच चिन्न लगाउने । आफू बसेको ठाउँको वरिपरीको भौगोलिक स्वरुप कस्तो छ सोध्ने । घर तथा विद्यालय नजिकको बाटाहरुको नाम र तिनीहरुले कहाँ जोड्छन्सोध्ने । विद्यालय तथा घरको नक्सा बनाउन लगाउने । 	७
जैविक विविधता	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा पाईने घरपालुवा तथा वन्यजन्तुहरु छुट्याई नाम बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा पाईने घरपालुवा तथा वन्यजन्तुहरु 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय वरिपरी देखिने विभिन्न घरपालुवा जीवजनावरहरु तथा चराचुरुङ्गीहरु देखाई चिनाउने । नजिकको बनमा पाईने विभिन्न जनावरहरुको चित्र देखाई चिनीहरुको नाम बताईदिने । चिडियाघरको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ भएका जिवजन्तुहरु चिनाउने । घरपालुवा जनावर र वन्यजन्तुबाट हामीलाई हुने फाईदाहरुबारे बताईदिने । 	<ul style="list-style-type: none"> फोटोमार्फत घरपालुवा र वन्यजन्तु चिन्न लगाउने । स्थानीय क्षेत्रमा पाईने वन्यजन्तु र घरपालुवा जीवजन्तुको नाम सोध्ने । घरमा पालिने जिवजन्तुहरुबाट हामीले के के पाउछौं सोध्ने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने । 	८

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

					<ul style="list-style-type: none"> ● चित्र बनाउन लगाउने । 	
जलस्रोत	स्थानीय क्षेत्रमा उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको सूची बनाउन र पानीको उपयोग गर्न	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय क्षेत्रमा उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको सूची ● पानीको उपयोग 	<ul style="list-style-type: none"> ● विद्यालय तथा वरिपरीको क्षेत्रमा भएका विभिन्न पानीका स्रोतहरूको अवलोकन भ्रमण गराई तिनीहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: धारा, कुवा, खोल्सा, पोखरी आदि । ● पानीका अन्य स्रोतहरूको फोटो देखाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: हिमाल, ताल, खोला, नदी आदि । हाम्रो दैनिक जीवनमा पानीको उपयोग र महत्वबारेमा सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरूको सूची बनाउन लगाउने । ● पानीको उपयोगबारे सोध्ने । ● पानीका स्रोतहरूको चित्र बनाउन लगाउने ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	६	
फोहोरमैलाको व्यवस्थापन	व्यक्तिगत, घर, आँगन, विद्यालय, वरिपारीको वातावरण सरसफाईको पहिचान गर्न	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो वरिपरीको सरसफाई ● व्यक्तिगत सरसफाई फोहर व्यवस्थापन शौचालयको प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यक्तिगत सरसफाई गरिरहेका भिन्नि फोटोहरू प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: नुहाईरहेको, नङ काटिरहेको आदि । ● आफ्नो विद्यालय वरिपरीको वातावरणको अवलोकन गराई सफा वा फोहोर कस्तो छ छुट्याउन लगाउने । ● फोहर कसीङ्गर व्यवस्थापनको चित्र भिडियो प्रदर्शन, छलफल आदि गराउने । ● फोहर वातावरणबाट विभिन्न रोग लाग्ने कुरा बताइदिने । ● सहभागीमूलक सरसफाई अभ्यास गराउने । ● डस्टविनको सही प्रयोग गर्ने तरिका अभ्यास गराउने, शौचालयको उचित प्रयोग गर्ने तरिका छलफल गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रत्येक विद्यार्थीले नङ काटे नकाटेको/कपाल कोरे नकोरेको, दाँत मार्ने नमार्नेको हेर्ने र प्रश्न गर्ने । ● कक्षाकोठाको अवलोकन गर्ने । ● कक्षाकोठा, घर आँगन र वरिपरीको वातावरण कसरी फोहर हुन्छ भन्ने प्रश्न गर्ने । ● फोटो मार्फत सफा ठाउँ र फाहोरी ठाउँहरू चिन्न लगाउने । ● हात धुने अभ्यास गर्न लगाउने । 	७	
प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	प्रकोप तथा विपद्को पहिचान र सूची	स्थानीय क्षेत्रमा घटेका वा घट्न सक्ने प्रकोपको पहिचान गर्न ।	स्थानीय सडक, पहिरो जाने स्थानहरू, डाँडापाखा, खोलाहरू जस्तै विष्णुमती, रुद्रमती लगायतमा हुनसक्ने	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय खोला तथा सडकहरूको भ्रमण गराई त्यहाँ देखिएका प्रकोपहरूको सूची बनाउन लगाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: खोला किनारमा बाढी, पहिरो, सडक 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो घर टोलको वरिपरी भएका प्रकोपहरूको सूची बनाउन लगाउने । 	१०

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

सामाजिक मुल्य मान्यता र सकारात्मक व्यवहार	आदर सत्कार	<ul style="list-style-type: none"> साथी, गुरुहरु र परिवारका सदस्यहरु र छिमेकी बालबालिकासँग घुलमिल हुन र आदर गर्न। 	<ul style="list-style-type: none"> साथीहरूसँग चिनजान गर्न, नमस्कार गर्न, समूहमा मिलेर बस्ने बानीको बिकास आफू भन्दा ठूलो कक्षाका विद्यार्थीहरुलाई आदर गर्न र सानालाई माया गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीहरुबिच नमस्कार गर्न सिकाइ एक आपसमा परिचय गर्न लगाउने। समूहमा बस्न लगाउने। आफू भन्दा ठूलो कक्षाका विद्यार्थीहरुलाई दाजुदिदि भन्न सिकाउने, नमस्कार गर्न लगाउने। आफूभन्दा सानो कक्षाका विद्यार्थीहरुलाई पनि तिमी तपाईं जस्ता आदरार्थी शब्दहरु प्रयोग गर्न सिकाउने। साथीहरु र शिक्षकहरु बिच नम्र र शिष्ट व्यवहार देखाउन अभिनय गरेर देखाउने र त्यस सम्बन्धी विभिन्न चित्रहरु देखाउने। 	<ul style="list-style-type: none"> नमस्कार गरी आफ्नो परिचय दिन लगाउने। आफ्नो घरमा भएका सदस्यहरुको नाता सहित वाक्य बनाउन लगाउने। चित्रहरु र शब्दहरुबिच जोडा मिलाउन लगाउने। दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने 	२०
स्थानीय पेशा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	कृषि	<ul style="list-style-type: none"> कृषि उत्पादनको पहिचान गरी बालीनालीको नामको सूची 	<ul style="list-style-type: none"> बनाउन तरकारीबाली, पशुपालन, कौशी खेति, पुष्प व्यवसायबाट उत्पादित बस्तुको सूची 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरुको फोटो संकलन सूची बनाइ फोटो सहित सूची प्रस्तुत गर्ने। जस्तै: साग, बन्दा, मुला, गाजर, धान, मकै, दुध, फलहरु आदि। विद्यालय नजिकको तरकारी बजार वा कृषि उत्पादन केन्द्रको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ उत्पादित वस्तुहरुको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि उत्पादन भनेको के हो र के के पछि नसोध्ने र सूची बनाउन लगाउने। आफ्नो घर वरिपरी फल्ने बालीनालीहरुको सूची बनाउन लगाउने। विभिन्न फलफूलका नामहरुको सूची बनाउन लगाउने। फोटो देखाई विभिन्न फलफूल चिन्न लगाउने। 	७
	व्यापार	<ul style="list-style-type: none"> घर छिमेकमा गरिने पेशा र व्यवसायको जानकारी दिन 	<ul style="list-style-type: none"> व्यापार, पसल व्यवसाय, होटल व्यवसाय र अन्य व्यवसाय को जानकारी 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय नजिकैको बजारको अवलोकन गराई त्यहाँ भएका विभिन्न प्रकारका व्यवसायहरुको वर्गीकरण गरी सूची तयार पार्ने र प्रस्तुती गर्ने। जस्तै: पसल अन्तर्गत मिठाई, खाद्यान्न, कपडा, होटल अन्तर्गत रेस्टुरेन्ट, चिया कफी, क्याटरिङ आदि। स्थानीय स्तरमा मानिसले काम 	<ul style="list-style-type: none"> चित्र देखाइ कुन कुन व्यवसाय, पेशा हो ? चिन्न लगाउने। आफ्नो घरका सदस्यहरुले गर्ने कामको सूची बनाउन लगाउने। 	६

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				गरिरहेका फोटो वा चित्र प्रदर्शन गरी त्यसबारे बताईदिने ।		
	उद्योग	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा उद्योगको पहिचान गरी नाम बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा भएका उद्योग र व्यवसायको नामावली 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा भएका उद्योगहरू जस्तै: पानी, कूटानीपिसानी, अल्लो बुनाइ आदि उद्योगहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । विद्यालय नजिकको कुनै एक उद्योगको अवलोकन गराई उक्त उद्योगमा के उत्पादन हुन्छ भन्ने बारेमा बताई कुन उद्योगमा के उत्पादन हुन्छ भन्ने बारेमा बताईदिने । विभिन्न उद्योगहरू र उत्पादनहरूको फोटो चित्र प्रदर्शन गरी उद्योग र उत्पादनका बारेमा सूची तयार पार्ने । जस्तै: कूटानी पिसानीमा चामल, पिठो आदि । 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घर नजिककमा भएका विभिन्न उद्योगहरूको सूची तयार पार्न लगाउने । उद्योग र उत्पादनबिच जोडा मिलाउन लगाउने । उद्योगको फोटो देखाई त्यहाँ हुने उत्पादनबारे सोध्ने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	६
	पर्यटन	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय पर्यटकिय क्षेत्र रहेको स्थान बताउन । 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रका पर्यटकीय ठाउँहरूको नाम 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय नजिककैको पर्यटकीय क्षेत्रको अवलोकन गराई उक्त ठाउँको परिचय दिने । स्थानीय पर्यटकिय क्षेत्रहरू मन्दिर, गुम्बा, निकुन्ज, भरना, भ्रमण क्षेत्र रहेको ठाउँको फोटो सहितको सूची तयार पारी बताईदिने । 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो विद्यालय वा घर नजिक रहेका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको सूची बनाउन लगाउने । फोटो हेरेर ठाउँको पहिचान गर्न लगाउने । स्थानीय पर्यटकीय ठाउँको नक्सा बनाउन लगाउने । 	६
खेलकुद र शारिरीक सुस्वास्थ्य	योग, ध्यानको प्रारम्भिक परिचय	<ul style="list-style-type: none"> योग ध्यानको प्रारम्भिक अभ्यास गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सामान्य योग तथा ध्यानको अभ्यास 	<ul style="list-style-type: none"> मेरुदण्ड सोभनो बस्न बस्न लगाउने। सबैजनाले मिलाएर एकसाथ ताली बजाउन लगाउने । ज्ञान मुद्रा (आँखा चिम्लेर बुढी र चोर औलाको टुप्पा जोडेर बाकी तीन औला सोभनो गरेर घुँडा माथि राखी शान्त बस्न लगाउने । हात, खुट्टा, दायाँबाँया, तलमाथी गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> क्रियाकलाप अनुसारको बसाइ तथा व्यवहार परिवर्तन अवलोकन गर्ने । पालैपालो ताली बजाउन लगाउने । हातखुट्टाको चाल मिलाएर चलाउन लगाउने । 	१०

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				र सामान्य मार्चपास जस्तो सिकाउने ।	
--	--	--	--	------------------------------------	--

कक्षा ३

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजिकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टी
स्थानीय वातावरण र जैविक विविधता	वातावरणको परिचय	<ul style="list-style-type: none"> स्वच्छ वातावरणको परिचय र फाईदाहरू 	<ul style="list-style-type: none"> स्वच्छ वातावरणको परिचय स्वच्छ वातावरणका फाईदाहरूको बारेमा जानकारी 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय नजिकैको पार्क, उद्यान, वनको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँको वातावरणबारे बताईदिने । फोहोरमैला जतासुकै फुँयाकेको र सफा हरीयालीयुक्त ठाउँको फोटो देखाई उक्त फोटोहरूबिचको भिन्नता र परिचयबारे बताईदिने र विद्यार्थीहरूलाई पनि भिन्नता र अनुभव भन्न लगाउने । यदि हाम्रो वरिपरीको वातावरण फोहोरी भएमा हामीलाई पर्न सक्ने असरहरूकाबारेमा बताईदिने । नजिकको इम्पिड साइटको अवलोकन गराई पार्कमा जाँदा र इम्पिड साइटमा जाँदाको विद्यार्थीहरूको अनुभव बताउन लगाउने । स्वच्छ वातावरणबाट हामीलाई हुने फाईदाहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> बताउन स्वच्छ वातावरणको परिचय दिन लगाउने । अवलोकन भ्रमणमा जाँदा आफूले अनुभव गरेका कुराहरू टिपोट गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने । फोहोर वातावरणबाट हामीलाई पर्न सक्ने असरहरूको सूची बनाउन लगाउने । स्वच्छ वातावरणको फाईदाहरूको बारेमा सूची बनाउन लगाउने । फोटो मार्फत जोडा मिलाउन लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । नजिकको पार्कको वा बगैँचाको चित्र बनाउन लगाउने । 	७

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

<p>भौगोलिक अवस्था</p>	<ul style="list-style-type: none"> आफू बसेको ठाउँको नक्सा बनाउन आफ्नो ठाउँको भौगोलिक अवस्थाको जानकारी दिन 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो विद्यालय, घरगाउँ र वरिपरीका वस्तुहरू भल्कने आफ्नो विद्यालय वा ठाउँको नक्सा आफ्नो र वरिपरीको ठाउँको भौगोलिक अवस्थाबारे जानकारी भिरालो, समथर, खोंच, पहाड आदि । 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो विद्यालय वरिपरीको अवलोकन गराई त्यस ठाउँको बारेमा जानकारी दिने । जस्तै: भवन, सडक, रुखविस्वा, खोलाखोल्सा, पोखरी, कुवा आदि भएमा तिनीहरू कहाँ कहाँ छन् याद गर्न लगाउने । उक्त क्षेत्रको भौगोलिक स्वरूप कस्तो छ बताईदिने । जस्तै: समथर, भिरालो, पहाडको फेद, हिमालको नजिक आदि । आफ्नो विद्यालय र वरिपरीको ठाउँ समेत भल्कने किसिमको चित्र बनाई चित्रमा पूर्व पश्चिम उत्तर, दक्षिण छुट्याईदिने । विद्यार्थीहरूलाई पनि आफ्नो वरिपरीको क्षेत्र भल्कने किसिमको चित्र बनाउन लगाई त्यसमा विद्यालय भएको क्षेत्रमा चिन्ह लगाउन लगाउने र नक्सामा पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण, छुट्याउन लगाउने । चित्रहरू देखाई भिरालो, समथर, खोंच जस्ता ठाउँहरू चिनाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो विद्यालय भएको क्षेत्रको नक्सा बनाई चार दिशा समेत छुट्याई प्रस्तुत गर्न लगाउने । आफू बसोबास गर्ने क्षेत्रको नक्सा बनाई चार दिशा समेत छुट्याई प्रस्तुत गर्न लगाउने । शब्द र चित्र मार्फत स्थानीय क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था छुट्याउन लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	<p>७</p>
<p>जैविक विविधता</p>	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय बोटविस्वाहरूको जानकारी दिन 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा पाईने बोटविस्वाहरूबारे जानकारी 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो विद्यालय वरिपरी भएका बोटविस्वाहरू देखाई तिनीहरूको नाम बताईदिने । नजिकको पार्क वा वन वा बगैँचाको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ भएका बोटविस्वाहरूको सूची बनाई बताईदिने र विस्वाका भागहरू चिनाईदिने । जस्तै: पात, फल, फूल, हाँगा, काण्ठ, जरा । बोटविस्वाका फाईदाहरूबारे बताईदिने र कक्षामा छलफल गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घर वरिपरी भएका वा देखिने बोटविस्वाहरूको सूची बनाउन लगाउने । विद्यालय वरिपरी देखिने विस्वाहरूको सूची बनाउन लगाउने । कुनै एक विस्वाको चित्र बनाउन लगाई त्यसका भागहरू छुट्याउन लगाउने । 	<p>८</p>

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

					<ul style="list-style-type: none"> बोटविरुवाका फाईदाहरूको बारेमा सूची बनाउन लगाउने 	
जलस्रोत	पानीका स्रोतहरू फोहोर हुने कारणहरू बताउन	<ul style="list-style-type: none"> पानीका स्रोतहरू फोहोर हुने कारणहरू -स्रोतमा फोहोर मिसाउनु, स्रोत वरिपरी दिशापिसाव गर्नु, खोला खेल्सामा ढल मिसाउनु, पानीको मुहान वरिपरी गाईवस्तु छाडा छोड्नु आदि । 	<ul style="list-style-type: none"> नजिकको खोला, खोल्सा, कुवा आदिको अवलोकन भ्रमण गराई त्यस क्षेत्रमा पानीको परिपरी के कस्ता फोहोरहरू देखिएका छन् टिपोट गर्न लगाई उक्त फोहोरहरू कहाँबाट कसरी आएका हुन सक्छन् भन्ने बारेमा बताईदिने । पानीका स्रोतहरू फोहोर हुने वा हुन सक्ने कारणहरूको सूची बनाई फोटो सहित प्रस्तुत गर्ने । पानीको स्रोत फोहोर हुँदा त्यसले गर्ने असरहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> पानीका स्रोतहरू फोहोर हुने कारणहरूको सूची बनाउन लगाउने । विभिन्न फोटोहरू देखाई पानीको स्रोत परिपरी के भईरहेको चिन्न, भन्न, लेख्न लगाउने । पानीको स्रोत फोहोर हुँदा त्यसबाट हामीलाई पर्न सक्ने असरहरूको सूची बनाउन लगाउने । आफ्नो घर वा विद्यालय वरिपरी भएका पानीका स्रोतहरूमा फोहोर मिसिएको छ छैनबताउन लगाउने । 	६	
फोहोरमैलाको व्यस्थापन	फोहोरमैलाको प्रकार (कुहिने नकुहिने) छुट्याउन	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न स्थानबाट निस्कने फोहोर मैलाको परिचय (घर, विद्यालय, होटेल र अस्पतालबाट निस्कने फोहोरको पहिचान) सड्ने र नसड्ने फोहोर मैलाको परिचय फोहोर मैलाको असर (घाउ खटिरा, भन्डापखाला, जुका, आँखा पाक्ने, वातावरण प्रदूषण) 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयको क्यान्टिन र कक्षाकोठाहरूको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ के के र कस्ता प्रकारका फोहोरहरू निस्कदा रहेछन्देखाई सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । कुहिने र नकुहिने फोहोरको परिचय दिई माथी संकलित फोहोरहरूलाई कुहिने र नकुहिने फोहोरमा छुट्याउन सिकाउने । नजिकको कुनै होटेल वा व्यापारिक केन्द्रको अवलोकन गराई त्यहाँबाट निस्कने फोहोरहरूको बारेमा उक्त होटेल वा केन्द्रको आधिकारिक 	<ul style="list-style-type: none"> फोहोरको परिचय दिई प्रकारहरू छुट्याउन लगाउने । विद्यालयको क्यान्टिनमा निस्कने फोहोरहरूको सूची बनाई वर्गीकरण गर्न लगाउने । फोटो माफत कुहिने र नकुहिने फोहोरहरू छुट्याउन लगाउने । आफ्नो घरबाट निस्कने फोहोरहरू के गर्ने गरिएको छ लेख्न 	७	

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				<p>व्यक्तिलाई सोधेर सूची बनाई कृहिने र नकृहिने फोहोरको सूची बनाउन लगाई प्रस्तुत गर्ने र त्यसका व्यवस्थापनका तरिकाहरूबारे चर्चा गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> विद्यालयमा वेग्लावेग्लै भाँडो राखी सड्ने नसड्ने फोहोर संकलन गर्न लगाई सड्ने फोहोरबाट प्रडगारिक मल बनाउन सिकाउने । फोहोरमैलाबाट हुने असरहरूबारे सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने 	<p>लगाउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> फोहोरमैलाका असरहरूबारे सूची बनाउन लगाउने । हाम्रो वरिपरीको वातावरण फोहोर हुने कारणहरूबारे बताउन लगाउने । 	
प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	प्रकोप तथा विपद्को पहिचान र सूची	<ul style="list-style-type: none"> प्राकृतिक तथा मानवीय क्रियाकलापका कारण हुनसक्ने प्रकोप/विपद्हरूको पहिचान गर्ने । सवारी दुर्घटनाको परिचय दिन । 	<p>। प्राकृतिक प्रकोपहरू जस्तै वाढी, पहिरो, हावाहुरी, चट्याङ आदि तथा मानवीय क्रियाकलापबाट सृजित प्रकोपहरू जस्तै घर आगलागी, करेन्ट लाग्ने, सवारी दुर्घटना संरचना भत्कने आदिबाट हुने प्रकोपहरूको पहिचान र सूची सडक, चालक तथा पैदल यात्रुका कारण हुने विभिन्न दुर्घटनाहरू पहिचान</p>	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय नजिक आफ्नो क्षेत्रको प्रकोपग्रस्त क्षेत्रको अवलोकन गराउने तथा भिडियोहरू माफर्त वाढी, पहिरो, हावाहुरी, चट्याङ आदिबारे प्रदर्शन गर्ने । मानवीय कारणबाट हुन सक्ने प्रकोप तथा दुर्घटनाहरूबारे भिडियो प्रदर्शन गर्ने र त्यसबाट बच्न सक्ने उपायहरूका बारेमा छलफल गर्ने । नजिकको सडकको अवलोकन गराई वा फोटोहरूमाफर्त जेब्रा क्रसिङ तथा सडक सुरक्षाबारे बताउने । 	<ul style="list-style-type: none"> प्राकृतिक तथा मानवीय कारणले हुने प्रकोपहरू उदाहरण सहित फरक छुट्याउन लगाउने । सवारी दुर्घटनाबारे बताउन लगाउने । प्राकृतिक प्रकोपले हामीलाई पार्न सक्ने असरहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । विभिन्न फोटोहरू माफर्त प्रकोपहरू चिन्न लगाउने । आफ्नो घर वा विद्यालय नजिकको पहिरोको बारेमाचर्चा बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	१०
धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक र भाषिक सम्पदा	स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदाको पहिचान	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा बोलिने भाषाहरूको सूची बताउन स्थानीय साँस्कृतिक, धार्मिक ठाउँहरूको महत्त्व 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय जातजाती र भाषाको सूचि तयार जस्तै: नेवारी, तामाङ, गुरुङ अन्य) स्थानीय साँस्कृतिक ऐतिहासिक, पुरातात्विक 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय विभिन्न भाषा र जातजाति सम्बन्धी जानकारी व्यक्तिसँग भेट गराई स्थानीय क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जातिजातको भाषाबारे बताउन लगाउने । स्थानीय क्षेत्रमा बोलिने भाषाहरूको 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घर परिवारका सदस्यहरूले घरमा बोल्ने भाषाको सूची बनाउन लगाउने । स्थानीय क्षेत्रमा बोलिने भाषाको सूची बनाई 	२८

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

		<p>बताउन पर्व तथा अवसर विशेषमा बजाइने परम्परागत बाजाहरू चिन्न र त्यसको नाम बताउन</p>	<p>तथा धार्मिक मठ मन्दिर, मेला पर्व मस्जिदको महत्त्व जस्तै: मन्दिर : नौबहिनी मन्दिर मात्रो मन्दिर, भुलेनी मन्दिर, नौबहिनी भरना, कोठीभिर, बहाने बजार, खवाड वेशि , बराह मन्दिर, महादेव मन्दिर देउराली, शीव मन्दिर डाडाकटेरी डफरा दह , ठाकूल मन्दिर फोप्ली स्वर्गद्वारी मन्दिर रिजाल कुल घर भण्डारी कुल घर , लुङको देउली , कोठीभिर महोत्सव</p> <ul style="list-style-type: none"> विभिन्न अवसर तथा पर्वहरूमा बजाइने बाजाहरूको सूची 	<p>सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक ठाउँ र मेला पर्व आदिको वारेमा जानकारी लिन कुनै विशेष पर्व तथा अवसरमा उक्त क्षेत्रहरूको स्थलगत अध्ययन भ्रमण गराई त्यसको महत्त्वबारे बताइदिने । स्थानीय क्षेत्रमा उपलब्ध हुन सक्ने विभिन्न बाजाहरू ल्याइ प्रदर्शन गर्ने तथा प्रयोग गर्ने तरिका र कुन अवसर वा कार्यमा कुन बाजा बजाइन्छ भन्ने बारेमा बताईदिने । जस्तै: बाँसुरी, भ्याम्टा, शंख, डमरु, सारङगी आदि । 	<p>प्रस्तुत गर्न लगाउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> आफ्नो विद्यालय वा घर नजिकको कुनै एक धार्मिक वा साँस्कृतिक ठाउँको परिचय दिन लगाउने । स्थानीय क्षेत्रमा भएका धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक ठाउँ र मेला पर्वको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । फोटो देखाई बाजाहरू चिन्न लगाउने । आवाज सुनाई बाजा चिन्न लगाउने । आफ्नो घरमा भएको बाजाको चित्र बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	
<p>सामाजिक मुल्य मान्यता र सकारात्मक व्यवहार</p>	<p>आदर सत्कार</p>	<ul style="list-style-type: none"> साथी, गुरु, परिवारका सदस्यहरू र छरछिमेकीसँग घुलमिल हुन र आदर गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> चिनजान गर्न, नमस्कार गर्न, समूहमा मिलेर बस्न सामाजिक क्रियाकलापमा परिवारसँग गइ सहभागिता जस्तै: पाठपूजा, बिहे भोज भतेरमा सहभागी हुने, चिनजानका मानिसहरले गरेको प्रश्नको विनम्रता पूर्वक उत्तर दिने आदि आफू ठूलालाई आदर र सानालाई माया जस्तै: तपाईं हजुर जस्ता शब्दहरूको प्रयोग, साना भाईबहिनीहरूलाई तिमी तपाईं जस्ता शब्दको प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> कक्षामा विद्यार्थीहरूबिच नमूना समाज बनाइ अभिनय विधिद्वारा एक अर्काबिचमा अभिवादन गर्न सिकाउने। कुनै सामुहिक रूपमा खेल्नुपर्ने खेल एकला एकलै र समुहमा खेलाउने र उक्तखेल समुहमा खेल्दा हुने सजिलाबारे बताईदिने । स्थानीय समाजसेवीले गरेका राम्रा कामहरू बताई राम्रा कार्यहरूमात्र गर्न प्रेरणा दिने । अभिवादन तथा सम्बन्ध दर्शाउने चित्र तथा कथाहरू प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> आदरार्थी शब्दहरूको प्रयोग गरी वाक्य बनाउन लगाउने । सबैलाई नमस्कार गरी आफ्नो नाम र घर परिवारमा को को हुनुहुन्छ बताउन लगाउने । समुहकार्यका फाइदाहरूबारे बताउन लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	२०

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

			र माया			
स्थानीय पेशा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	कृषि	<ul style="list-style-type: none"> कृषि उत्पादनको परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> तरकारीबाली, पशुपालन, पुष्प व्यवसायको परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> कृषिजन्य व्यवसाय र गतिविधि को सचित्र छलफल गराउने । स्थानीय हाटबजारको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ उपलब्ध समानहरू कुन कुन कृषिसँग सम्बन्धीत छन्बताई सूची बनाएर प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: साग भएमा तरकारी खेती सँग सम्बन्धीत, फूल भएमा पुष्प व्यवसाय सँग सम्बन्धीत, दुध, दहि भएमा पशुपालन सँग सम्बन्धीत आदि 	<ul style="list-style-type: none"> दिन चित्रद्वारा उत्पादन र व्यवसाय चिन्न लगाउने । कृषि उत्पादन भन्नाले के बुझिन्छ परिचय दिन लगाउने । आफ्नो गाउँघरमा उत्पादन हुने विभिन्न वस्तुहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	७
	व्यापार	<ul style="list-style-type: none"> समाजमा गरिने पेशा र व्यवसायको सुचि बनाउन 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न व्यापार सँग सम्बन्धित व्यवसायहरूको सूची जस्तै: किराना पसल व्यवसाय, होटल व्यवसाय, इ व्यवसाय, औषधि पसल आदि । 	<ul style="list-style-type: none"> नजिकको बजार क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहा गरिएका व्यापारहरू टिपोट गर्न लगाई कुन व्यापार के सँग सम्बन्धीत छ भन्ने बारेमा बताइदिने । जस्तै: चामल पसल खाद्यान्न, साइबर इ व्यवसाय, रड सिमेन्ट हार्डवेयर आदि । मानिसहरूले घर छिमेकमा पेशा गरिरहेका फोटोहरू प्रदर्शन गरी सूची बनाउन लगाउने र व्यापार सम्बन्धी छलफल गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा गरिने विभिन्न व्यापारका पसलहरूको सूची बनाउन लगाउने । विभिन्न सामन र त्यससँग सम्बन्धीत व्यवपारहरूको जोडा मिलाउन लगाउने । फोटोहरू देखाई व्यापारको किसिम चिन्न लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	६
	उद्योग	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय उद्योग र उत्पादीत बस्तुको पहिचान गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय साना तथा घरेलु मभौला र ठूला उद्योग, बित्तिय सस्थाहरूको सूची स्थानीय उद्योगहरूमा उत्पादन हुने वस्तुहरूको सूची 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय उद्योगको भ्रमण गराइ उत्पादीत वस्तुहरूको सूची तयार पारी प्रस्तुत गर्ने । उद्योग अनुसार फरक फरक उत्पादन हुन्छ भन्ने कुरा बुझाउन उद्योग र उत्पादित वस्तुहरूको सूची तयार पारी प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: पानी उद्योगबाट 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा भएका उद्योगहरूको सूची बनाउन लगाउने । स्थानीय उद्योगको र उत्पादीत बस्तुको नाम लेख्न लगाउने । स्थानीय क्षेत्रमा भएका 	६

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				पानी, मिलबाट चामल, तेल आदि । उत्पादन गर्ने संस्था र सेवा दिने संस्थाहरुबिच भिन्नता बताईदिने । जस्तै: चिनी उद्योगमा चिनी बन्छ भने वित्तीय संस्थाहरुले बैकिंग सम्बन्धी सेवा दिन्छन्वा पैसा सम्बन्धी कारोबार गर्दछन्।	वित्तीय संस्थाहरुको सूची बनाउन लगाउने । ● उद्योग र उत्पादन चिन्न बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने ।	
	पर्यटन	● स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरुको सामान्य परिचय	● स्थानीय मन्दिर, भरना, भ्रमण क्षेत्रको सामान्य परिचय	● स्थानीय मन्दिर, भरना, भ्रमण क्षेत्रको सामान्य परिचय स्थानीय मन्दिर, भरना, भ्रमण क्षेत्र आदिको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ के कस्ता पर्यटकहरु आउछा रहेछन् र किन आउँदा रहेछन भन्ने बारेमा उक्त क्षेत्रको जानकार व्यक्तिलाई सोधी सूची तयार पारेर बताईदिने । ● घर वा विद्यालय नजिकको पर्यटकीय क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण वा फोटो प्रदर्शन गरी त्यसको परिचय, महत्व, त्यसक्षेत्रमा पर्यटकहरु आउने कारणबारे बताईदिने ।	● स्थानीय पर्यटकिय क्षेत्रहरुका चित्र देखाइ परिचय दिन लगाउने । ● आफ्नो घर वा विद्यालय नजिक पर्यटक आउनुका कारणहरुबारे सूची बनाउन लगाउने । ● स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरुको सूची बनाउन लगाउने । ● घर नजिकको पर्यटकीय स्थलको फोटो सहितको परिचय दिन लगाउने ।	६
खेलकुद र शारिरीक सुस्वास्थ्य	योग, ध्यानको प्रारम्भिक परिचय	● स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुको सूची ● बनाउन योग ध्यानको प्रारम्भिक अभ्यास गर्न	● स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुको डण्डबियो, कपदी, भलिवल, फुटबल आदिको नामको सूची ● योग तथा ध्यानको सामान्य अभ्यास	● स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने विभिन्न खेलहरुको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने र ठाउँ विशेष अनुसार कुनै मेला जात्रा वा पर्वमा कुनै खेल खेलिन्छ भने त्यसबारेमा बताईदिने । नजिकको खेलमैदानमा लगेर कुनै स्थानीय खेल खेलाउने । ● मेरुदण्ड सोभो बस्न बस्न लगाउने। ● ज्ञान मुद्रा(आँखा चिम्लेर बुढी र● चोर आँलाको टुप्पा जोडेर बाकी तीन आँला सोभो गरेर घुडा माथि राखी शान्त बस्न लगाउने ।	● क्रियाकलाप अनुसारको बसाइ तथा व्यवहार परिवर्तन अवलोकन गर्ने । ● कुनै एक स्थानीय खेलको परिचय दिन लगाउने । ● स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुको सूची बनाउन लगाउने । ● ज्ञान मुद्राको अभ्यास गर्न लगाउने ।	१०

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

कक्षा ४

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजिकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टी
स्थानीय वातावरण र जैविक विविधता	वातावरणको परिचय	<ul style="list-style-type: none"> वातावरणका तत्वहरू- जैविक, अजैविक, छुट्याउन 	<ul style="list-style-type: none"> वातावरणको अजैविक तत्वहरूको छोटकरीमा वर्णन वातावरणको जैविक तत्वहरूको छोटकरीमा वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> वातावरणका जैविक र अजैविक तत्वहरूको बारेमा बताउने । त्यसका लागि कुनै चित्र वा पोष्टरद्वारा चिनाउने । विद्यार्थीहरूलाई कक्षाकोठा बाहिर लगी अजैविक र जैविक तत्वहरूको सूची तयार पार्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घर वरिपरी भएका वातावरणका जैविक र अजैविक तत्वहरूको नाम संकलन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । जैविक र अजैविक तत्वबिचको फरक छुट्याउन लगाउने । 	५
	भौगोलिक अवस्था	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो ठाउँको भौगोलिक अवस्थाको पहिचान गर्न नक्सामा आफू बसेको ठाउँको पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> नक्साको बारेमा आधारभूत जानकारी भौगोलिक अवस्थाबारे नक्साद्वारा वर्णन आफ्नो ठाउँको बारेमा छोटकरीमा जानकारी 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो विद्यालय भएको ठाउँको नक्सा बनाई कक्षामा प्रस्तुत गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई नक्सा हेर्न, दिशा पत्ता लगाउन सिकाउने । नक्सामा आफू बसेको ठाउँको पहिचान गरी नक्सामा उर्तान लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घर भएको ठाउँको नक्सा बनाई दिशा छुट्याएर कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय र घर पुग्न भएका बाटाहरू पहिचान गर्न लगाउने । 	५
	जैविक विविधता	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय बोटविस्वाहरूको महत्त्व 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय बोटविस्वाहरूको महत्त्वको बारेमा वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> बोटविस्वाहरूको महत्त्व भल्काउने भिडीयो वा वृत्तचित्र देखाउने । स्थानीय क्षेत्रमा पाईने बोटविस्वाहरूको महत्त्वको सूची तयार पारी कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्ने । स्थानीय स्तरमा पाईने फलफूलहरूको चित्र देखाई वा अवलोकन भ्रमण गराई सूची तयार पार्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> बताउन आफ्नो विद्यालय तथा घर वरपर पाईने बोटविस्वाहरूको महत्त्व लेखी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । आफ्नो विद्यालय तथा घर वरपर पाईने फलफूलको सूची चार्टपेपरमा बनाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने र कक्षाकोठामा टाँस्न लगाउने । स्थानीय प्रजातिका विस्वाहरूको बगैँचा बनाउन लगाउने । 	६

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

	जलस्रोत	पानीको स्रोत संरक्षणका उपायहरू बताउन	<ul style="list-style-type: none"> पानीका प्रमुख स्रोतहरूको बारेमा छोटकरीमा जानकारी पानीको स्रोत संरक्षणका उपायहरूको सूची 	<ul style="list-style-type: none"> पानीका स्रोतहरूको महत्वको बारेमा वर्णन गर्ने । स्थानीय ठाउँमा भएमा पानीका प्रमुख स्रोतहरूको सूची बनाई अवलोकन/भ्रमण गराउने । पानीको स्रोत संरक्षणका उपायहरूबारे कक्षामा छलफल गरी बुँदागत रूपमा सूची तयार गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय ठाउँमा भएमा पानीका प्रमुख स्रोतहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । स्थानीय स्तरमा भएका पानीका स्रोतहरूको समस्या पहिचान गरी कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्ने । पानी संरक्षणका लागि विद्यार्थीहरूले गर्न सक्ने प्रयासहरूको वर्णन गर्न लगाउने । 	६
	वातावरण प्रदूषण	स्थानीय वातावरण प्रदूषणको परिचय दिन	<ul style="list-style-type: none"> प्रदूषणको परिचय स्थानीय स्थानीय वातावरणमा हुनसक्ने प्रदूषणहरू (वायु, जल, जमीन र ध्वनी प्रदूषण)को परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदूषणको उदाहरण सहित परिभाषा दिने । विभिन्न प्रकारका प्रदूषण सम्बन्धी फोटोहरू वा भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । नजिकैको खोलानाला, वजार कलकारखानाको अवलोकन भ्रमण गराई त्यसक्षेत्रमा देखिएका प्रदूषण वारे टिपोट गर्न लगाउने र समूहगत छलफल गर्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदूषणको परिचय र प्रकारबारे सोध्ने । आफ्नो घर वरिपरि देखिने प्रदूषण भक्तिकेन किसिमको चित्र बनाउन लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	६
	फोहोरमैलाको व्यवस्थापन	फोहोरमैलाको वर्गीकरण गर्न	<ul style="list-style-type: none"> फोहोर मैला (ठोस र तरल फोहोरमैलाको वर्गीकरण ठोस फोहोरको वर्गीकरण : कुहिनै वस्तुहरू: कागज, तरकारीका टुक्राहरू, फलफुलका वोक्रा, धान, मकै, तोरीका वोट विरुवा नकुहिनै: प्लाष्टिक, सीसा, धातुका टुक्राहरू 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय कम्पाउण्ड, क्यान्टीन वा विद्यालय वरपरको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ के कस्ता फोहोरहरू देखिएका छन् टिपोट गर्न लगाउने वा क्यान्टीनमा के फोहोरहरूको रूपमा निस्कन्छ भन्ने बारेमा बताई उक्त फोहोरहरूलाई ठोस र तरलमा छुट्याउन लगाउने । फोहोरहरूलाई ठोस र तरलमा छुट्याईसकेपछि ठोस फोहोरहरूलाई पुन कुहिनै र नकुहिनै मा छुट्याउन लगाउने । फोहोरमैलाको सूची चार्ट प्रदर्शन गरी 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घरको भान्सामा निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गर्न लगाई त्यसको व्यवस्थापनबारे सोध्ने । कक्षाकोठाको फोहोर वर्गीकरण र व्यवस्थापनका उपायहरूबारे लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । बहु-बैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	८

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				<p>छलफल गर्ने/ गराउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> कक्षाकोठा वाट निस्कने फोहरलाई वर्गीकरण गरी त्यसको व्यवस्थापन बारे बताउने र विद्यार्थीहरूलाई व्यवस्थापन गर्न लगाउने । 		
प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	प्रकोप तथा विपद्को पहिचान र बच्ने उपाय	<ul style="list-style-type: none"> चट्याङ, हावाहुरी आगलागी, घर आगलागी बारेमा जानकारी दिन सवारी दुर्घटनाका असरहरूबारे बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> चट्याङ, हावाहुरी, आगलागी, घर आगलागीको परिचय र प्रमुख कारणहरू सवारी दुर्घटनाबाट हुने शारीरिक तथा भौतिक क्षति 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न प्रकोपहरू प्राकृतिक र मानवीय कारणले हुने चट्याङ, हावाहुरी, आगलागी, घर आगलागीको परिचय र प्रमुख कारणहरूबारेमा प्रकाशित लेखहरू पढ्ने, फोटोहरू देखाउने, भिडियोहरू देखाउने । चट्याङ, हावाहुरी, आगलागी, घर आगलागीको कारणहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: जस्तै: विजुली सर्त हुने, बालबालीकाले पटेका पड्काउँदा तथा भिरभिर खेल्दा, ग्यास सिलिण्डर विस्फोटन हुँदा तथा सवारी साधनहरूबाट हुने आगलागीहरू आदि । सवारी दुर्घटनाको परिचय दिई सवारी दुर्घटनाले स्थानीय क्षेत्रमा हुनसक्ने क्षतिकोबारेमा समूहगत छलफल गरी प्रस्तुत गर्ने । सवारी दुर्घटना कम गर्नका लागि अपनाउन सकिने उपायहरूका बारेमा भिडियो प्रस्तुत गर्ने र सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> आगलागी/घर आगलागी विच फरक छुट्याउन लगाउने । प्राकृतिक प्रकोप र मानवीय कारणले हुने प्रकोप वा दुर्घटनाहरूको सूची बनाउन लगाउने । स्थानीय स्तरमा सवारी दुर्घटनाका असरहरू के के सोध्ने । मानवीय कारणले हुने प्रकोप/दुर्घटना कम गर्नका लागि अपनाउनुपर्ने उपायहरूको बारेमा सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । परियोजना कार्य दिने । बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	१०
धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक र भाषिक सम्पदा	स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदाको पहिचान र परम्परागत बाजाको महत्व	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय भाषाबारे परिचय दिन स्थानीय धार्मिक, ऐतिहासिक स्थलको परिचय दिन स्थानीय परम्परागत बाजाको महत्व बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय भाषाहरू जस्तै: नेवारी, तामाङ, गुरुङ, अन्य)को परिचय स्थानीय साँस्कृतिक ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा धार्मिक मठ मन्दिर, गुम्बा, चर्च, मस्जिद आदिको पहिचान र परिचय जस्तै: मन्दिर : नौबहिनी मन्दिर 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय भाषाहरू सम्बन्धीका उल्लेख विज्ञहरू विद्यालयमा बोलाई स्थानीय भाषाको परिचय, उत्पत्ति, लिपी जस्ता कुराहरूको बारेमा अन्तरक्रिया गराउने । विभिन्न भाषाका अक्षरहरू देखाउने । स्थानीय ऐतिहासिक स्थलको स्थलगत अध्ययन भ्रमण गराई त्यस सम्बन्धी जानकारी व्यक्तिको सहयोगमा त्यसको परिचय र त्यसले हाम्रो पहिचानमा 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय भाषा बोलन सक्ने विद्यार्थीलाई कक्षामा प्रस्तुत गराउने । स्थानीय साँस्कृतिक, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक स्थानको सचित्र अनुच्छेद तयार पार्न लगाउने । स्थानीय रूपमा बोलिने 	२८

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

			<p>माक्रे मन्दिर, भुलेनी मन्दिर, नौबहिनी भरना, कोठीभिर, बहाने बजार, खवाड वेशि, बराह मन्दिर, महादेव मन्दिर देउराली, शीव मन्दिर डाडाकटेरी डफरा दह, ठाकूल मन्दिर फोप्ली स्वर्गद्वारी मन्दिर रिजाल कूल घर भण्डारी कूल घर, लुङको देउली, कोठीभिर महोत्सव आदि ।</p> <ul style="list-style-type: none"> परम्परागत बाजाहरूको परिचय जस्तै बाँसुरी, पश्चिमा आदि 	<p>पुन्याएको योगदानबारे छलफल गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय साँस्कृतिक ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा धार्मिक मठ मन्दिर, आदिको फोटो देखाई चिनाउने । स्थानीय क्षेत्रमा उपलब्ध बाजाहरूको फोटो देखाई वा प्रतक्ष्य रूपमा देखाई तिनीहरूको परिचय र प्रयोगबारे बताईदने । जस्तै: बाँसुरी, पश्चिमा आदि । उपलब्ध बाजा पालैपालो बजाउन सिकाउने । विभिन्न बाजाको धून सुनाउन भिडीयोहरू प्रदर्शन गर्ने । 	<p>विभिन्न भाषामा वाक्यहरू बनाउन लगाउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> विभिन्न बाजाहरूको धुन चिन्न लगाउने । बाजाहरू बजाउन लगाउने बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	
सामाजिक मुल्य मान्यता र सकारात्मक व्यवहार	समाज र समुदाय	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय समुदाय र समाजको परिचय दिन टोल, वडाको परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> दिन स्थानीय समाज र समुदायको परिचय स्थानीय टोल र वडाको परिचय 	<p>विद्यालय नजिकको कुनै एक गाउँ वा ठाउँको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ बसोबास गर्ने कुन कुन जात र धर्म मान्ने मानिसहरू बस्छन् भन्ने बारेमा बताई टिपोट गर्न लगाउने र तिनी व्यक्तिहरूबाट नै समुदाय वा समाजको निर्माण हुन्छ भन्ने कुरा बताउने ।</p> <p>जस्तै: समुदाय सामान्यतया जाति र धर्मसँग जोडिएको हुन्छ भने समाज भन्नलाले सबै समुदायका मानिसहरूको बसोबास भएको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । समाज बहुजाति र बहु धार्मिक हुन्छ ।</p> <p>आफ्नो विद्यालय रहेको र आफू बसोबास गर्ने ठाउँको टोल र वडाको परिचय दिने ।</p> <p>स्थानीय वडा कार्यालयमा भ्रमण गराई वडाको काम, कर्तव्यबारे छलफल गर्ने ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> समाजको परिचय दिन लगाउने । आफू बसोबास गर्ने टोल र वडाको परिचय दिन लगाउने वडा कार्यालयले दिने सुविधाहरूको बारेमा सूची बनाउन लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	२०
स्थानीय पेशा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	कृषि	<ul style="list-style-type: none"> कृषि उत्पादनको सामान्य फाइदाहरू 	<ul style="list-style-type: none"> तरकारीबाली, पशुपालन, फलफूल, अन्नबाली, पुष्प व्यवसाय आदिका फाइदाहरू 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि उत्पादनबाट हामीलाई पुग्ने फाइदाहरूको सूची तयार पारी प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> गताउन कृषि उत्पादनका फाइदाहरू के के हुन्सोध्ने । 	७

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				<ul style="list-style-type: none"> ● चित्र देखाइ कृषि उत्पादनको सामान्य फाइदाहरूको बारेमा समुहगत छलफल गराइ प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने तरकारीहरूको सूची बनाउन लगाउने । ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	
व्यापार	<ul style="list-style-type: none"> ● समाजमा गरिने पेशा र व्यवसायको परिचय दिन 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न व्यवसायहरूको परिचय जस्तै: पसल व्यवसाय, होटल व्यवसाय, इ व्यवसायको परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय बजारको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ भएका विभिन्न पसलहरूको वर्गीकरण गर्न लगाउने र तिनीहरूको छोटो परिचय दिने । जस्तै: होटल मानिसहरूलाई खानकुराहरू बेच्ने ठाउँ हो । जहाँ मानिसहरू गएर त्यहाँ उपलब्ध खानकुराहरू अर्डर गरी खाने गर्दछन्। विभिन्न व्यवसायमा संलग्न मानिसहरूले गर्ने कार्यले मानिसहरूको पेशा जनाउँदछ भन्ने कुरा बताईदिने । जस्तै: होटलमा काम गर्ने कुक वा वेटर पेशा । 	<ul style="list-style-type: none"> ● पेशा, व्यवसायको परिचय दिन लगाउने । ● आफ्नो घरका सदस्यहरू कुन कुन पेशामा संलग्न छन्सूची बनाउन लगाउने । ● आफू बसोबास गर्ने टोलमा भएका व्यवसायहरूको सूची बनाउन लगाउने । ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	६	
उद्योग	<ul style="list-style-type: none"> ● उद्योगको परिचय दिन र वर्गीकरण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न वस्तुहरू उत्पादन गर्ने उद्योग र बित्तीय संस्थाहरूको वर्गीकरण 	<ul style="list-style-type: none"> ● उद्योगको परिचय दिने वा के लाई उद्योग भनिन्छ भन्नेबारेमा बताउने । ● स्थानीय क्षेत्रमा भएका उद्योगहरूको सूची बनाई त्यहाँ उत्पादन हुने वस्तुहरूको नाम र फोटो सहित प्रस्तुत गर्ने । ● स्थानीय उद्योगहरूको उत्पादन र सेवाका आधारमा वर्गीकरण गरी प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: उत्पादनका आधारमा पानी उद्योग, पाउरोटी उद्योग आदि । सेवाका आधारमा सहकारी, फाइनान्स, बैंक आदि । 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय क्षेत्रमा के कस्ता उद्योग छन्सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । ● उत्पादनका आधारमा उद्योगहरूको वर्गीकरण गर्न लगाउने । ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । ● परियोजना कार्य गराउने । 	६	
पर्यटन	<ul style="list-style-type: none"> ● पर्यटकिय क्षेत्रहरूको परिचय दिन र वर्गीकरण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय मन्दिर,, भ्रमण क्षेत्रको सामान्य परिचय र वर्गीकरण 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रको अवलोकन गराई उक्त क्षेत्रको परिचय दिने र त्यो ठाउँ कुन प्रकारको पर्यटकिय क्षेत्र हो भन्ने बारेमा बताईदिने । जस्तै: मन्दिर भए धार्मिक, वन भए पर्या पर्यटकीय क्षेत्र आदि । ● स्थानीय क्षेत्रमा भएका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको नक्सा/फोटो सहित सूची 	<ul style="list-style-type: none"> ● पर्यटकिय क्षेत्रको वर्गीकरण गर्न लगाउने/ परिचय दिन लगाउने । ● आफ्नो घर नजिक रहेको पर्यटकीय क्षेत्रको परिचय चित्र सहित प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	६	

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				बनाई तिनीहरूको वर्गीकरण समेत गरी प्रस्तुत गर्ने र विद्यार्थीहरूमाभक्त छलफल गर्ने ।	● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने	
खेलकुद र शारीरिक सुस्वास्थ्य	योग, ध्यानको प्रारम्भिक परिचय	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरूको परिचय दिन ● योग ध्यानको परिचय दिन (स्वास प्रस्वास) 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरूको परिचय -भाले जुधाई, कवर्दी, हाँडी फुटाउने आदि । ● योग तथा ध्यानको लागि प्रारम्भिक शारीरिक कसरतको परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय क्षेत्रमा खेलिनेपरम्परागत तथा प्रचलित खेलहरूको सूची तयार पारी तिनीहरूको परिचय सहित प्रस्तुत गर्ने ● कुनै प्रचलित खेल विद्यार्थीहरूलाई खेलाउने । ● योग ध्यान भनेको के हो परिचय वा परिभाषा दिने त्यस सम्बन्धीको कुनै भिडियो प्रस्तुत गर्ने । ● सूक्ष्म व्यायाम (हात खुट्टा औला चलाउने आदि) को भिडियो देखाउने, शिक्षकले गरेर देखाउने र विद्यार्थीहरूलाई अभ्यास गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरूको सूची बनाउन लगाउने । ● कुनै खेललाई प्रतियोगिताको रूपमा खेलाउने । ● हात खुट्टा चलाउने अभ्यास गर्न लगाउने । ● खेल, योग ध्यानको परिचय दिन लगाउने । 	१०

कक्षा ५

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजिकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टी
स्थानीय वातावरण र जैविक विविधता	वातावरणको परिचय	● प्राकृतिक र मानव निर्मित वातावरणको परिचय दिन	<ul style="list-style-type: none"> ● प्राकृतिक र मानव निर्मित वातावरण बिचको भिन्नता ● वातावरणका सामाजिक तथा आर्थिक तत्वहरूको छोटकरीमा वर्णन 	<ul style="list-style-type: none"> ● विद्यार्थीहरूलाई कक्षाकोठा बाहिर लगेर त्यहाँको वातावरणका प्राकृतिक र मानव निर्मित तत्वहरूको सूची तयार गर्ने र कक्षामा छलफल गरी सबै विद्यार्थीहरूबाट आएका महत्वपूर्ण बुँदाहरू टिपोट गरी चार्टपेपरमा उतारी कक्षाकोठामा टाँस्ने। ● वातावरणका सामाजिक पक्ष र आर्थिक पक्षहरूको सूची तयार गरी उदाहरण सहित वर्णन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● विद्यार्थीहरूलाई दुई समूहमा बाँड्ने र एउटा समूहलाई वातावरण पाईने प्राकृतिक तत्वहरूको बारेमा वर्णन गर्न लगाउने र अर्को समूहलाई मानव निर्मित तत्वहरूको बारेमा वर्णन गर्न लगाई समूहगत रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । ● आफ्नो विद्यालय र घर वरिपरी भएका वातावरणका सामाजिक पक्ष र आर्थिक 	५

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

					पक्षहरूको सूची तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	
भौगोलिक अवस्था	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो वडाको र गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिती बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो विद्यालय भएको ठाउँ गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थाको परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय भएको स्थान र त्यस वरपरको भौगोलिक अवस्थाको जानकारी गराउने । जस्तै: समथर क्षेत्र, भिरालो क्षेत्र, खाली ठाउँ, नदीनाला, बाटो, खेती योग्य जमीन, घरहरू भएको क्षेत्र आदि । नौबहिनी गाउँपालिकाभित्रका ठाउँहरूको भौगोलिक अवस्था बर्णन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घर वरपरको फोटो खिची उक्त ठाउँको भौगोलिक अवस्थाको बारेमा वर्णन गर्न लगाउने । विद्यार्थीहरूले मोबाइल ल्याउन नपाउने अवस्थामा कुनै अन्य स्रोतबाट वा फोटो प्रिन्ट गरी प्रस्तुत गर्न सक्नेछन् । आफू बसेको वडाको भौगोलिक अवस्थाको छोटो परिचय दिन लगाउने । 	५	
जैविक विविधता	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा पाईने चराहरूको सूची बनाउन 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा पाईने चराहरूको सूची 	<ul style="list-style-type: none"> नजिकको वन क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ देखिएका चराहरूको सूची बनाउन लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । स्थानीय क्षेत्रमा पाईने चराहरूको सूची विभिन्न स्रोतहरूबाट खोजी विद्यार्थीहरूमाभन्दा प्रस्तुत गर्ने । यसका लागि सम्भव भएसम्म चराहरूको चित्र/फोटो समेत प्रदर्शनी गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर वरिपरी र नजिकको वनमा पाईने चराहरूको सूची बनाउन लगाउने । विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर वरिपरी र नजिकको वनमा पाईने चराहरूका बारेमा छाटो वर्णन गर्न लगाउने । 	६	
जलस्रोत	पानी शुद्धिकरणका उपायहरू अभ्यास गर्न	<ul style="list-style-type: none"> खानेपानी दूषित हुने कारणहरूबारे जानकारी पानी शुद्धिकरणका उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> पानी दूषित हुने कारणहरू विद्यार्थीहरूसँग छलफल गरी बुँदागत रूपमा चार्टपेपरमा लेख्ने र कक्षाकोठाको सुचनापाटीमा टाँस्ने । पानी शुद्धिकरणका उपायहरूको बारेमा वर्णन गर्ने । जस्तै: उमाल्ने, फिल्टर गर्ने, बजारमा पाईने पानी शुद्धिकरण गर्ने विभिन्न औषधिहरूको प्रयोग गर्ने विधिबारे जानकारी गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घरमा खानेपानीको शुद्धिकरणका लागि अपनाईएका विधिहरूको बारेमा वर्णन गर्न लगाउने । पानी शुद्धिकरणका विधिहरूमध्ये कुनै एक विधिको सचित्र वर्णन गर्न लगाउने । 	६	
वातावरण प्रदूषण	स्थानीय वातावरण प्रदूषणका प्रकारहरू - जल, वायु, ध्वनि, जमीन) छुट्याउन	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय प्रदूषणका प्रकारहरू (वायु, जल, जमीन र ध्वनी प्रदूषण) वायु प्रदूषणको असर, कारण 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदूषणको परिभाषा दिने नजिकैको खोलानाला, वजार कलकारखानाको अवलोकन भ्रमण गराई त्यसक्षेत्रमा देखिएका प्रदूषण वारे टिपोट 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदूषणको परिचय दिन लगाउने । आफ्नो घर वरिपरी देखिने प्रदूषण भत्किने 	६	

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

			<p>र रोकथामका उपायहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जल प्रदूषणको असर, कारण र रोकथामका उपायहरू जमिन प्रदूषणको असर, कारण र रोकथामका उपायहरू ● ध्वनी प्रदूषणका असर, कारण र रोकथामका उपायहरू ● स्थानीय खोला नाला, गाउँशहरमा भएका प्रदूषण वारे जानकारी 	<p>गर्न लगाउने र समूहगत छलफल गर्न लगाउने।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्रदूषणको प्रकारहरूबारे जानकारी दिइ त्यसको कारण, असर र रोकथामका उपायहरू वारे वताइदिने । ● कुनै प्रदुषित क्षेत्रको स्थलगत भ्रमण गराई उक्त क्षेत्रलाई कसरी प्रदुषण मुक्त गर्न सकिन्छ छलफल गर्ने/गराउने। 	<p>किसिमको चित्र बनाई कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● नजिकैको खोलानाला ,ताल मठमन्दिरको भ्रमण गरी त्यहाँको प्रदूषणको अवस्थाकोबारेमा एउटा परियोजना तयार पारेर कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने। ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्न । 	
	फोहोरमैलाको व्यवस्थापन	फोहोरमैलाको असर बताउन	<ul style="list-style-type: none"> ● फोहोर मैलाका असर (घाउ खटिरा, भन्डापखाला, जुका, आँखा पान्ने, वातावरण प्रदूषण) 	<ul style="list-style-type: none"> ● नजिकैको फोहोर फ्याकिएको ठाउँ वा डम्पिङ साइटको अवलोकन भ्रमण गरी त्यहाँ देखिएका फोहोरको अवस्थाबारे छलफल गर्ने । ● फोहोरमैलाकोअसरको सूची चार्ट बनाई प्रदर्शन र प्रश्नोत्तर गर्ने । ● फोहोरका असरहरू भल्किने विभिन्न पोष्टर तथा भिडीयोहरू प्रदर्शन गर्ने । ● विद्यालयमा वेग्लावेग्लै भाडो राखी सङ्गे नसङ्गे फोहोर संकलन गर्न लगाई सङ्गे फोहोरवाट प्राङ्गारिक मल वनाउन सिकाउने । ● हात धुने प्रक्रिया सिकाई अभ्यास गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● विद्यालयमा निस्कने फोहोरको सूची बनाई वर्गीकरण गर्न लगाउने । ● फोहोरका कारण मानव स्वास्थ्यमा पर्ने नकरात्मक असरहरूको सूची बनाउन लगाउने । ● सङ्गे फोहोरलाई मल बनाउने प्रक्रियाका बारेमा वर्णन गर्न लगाउने । ● हात धुने अभ्यास गराउने । ● बहु-बैकल्पिक प्रश्नोत्तर गर्ने । 	८
प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	प्रकोप तथा विपद्को पहिचान र बच्ने उपाय	<ul style="list-style-type: none"> ● भूक्षय, पहिरो, वाढी तथा डुबानको बारेमा बताउन ● सवारी दुर्घटनाबाट बच्ने उपायहरू बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> ● वर्षाको वेला वाढीले हुने भूक्षय, वनजंगल नहुँदा पहिरो जाने, गलत संरचनाको कारण हुने डुबानको परिचय र असर ● सवारी दुर्घटनाबाट बच्ने उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ● भूक्षय, पहिरो, वाढी तथा डुबान संभावित स्थानीय स्थानहरूको प्रत्यक्ष भ्रमण गराई त्यसबारे परिचय दिने । ● स्थानीय क्षेत्रमा भएका प्राकृतिकप्रकोपहरूको सूची बनाई त्यसले पारेको असरबारे छलफल तथा पत्रपत्रिका लगायतका सूचनाको स्रोतहरूबारे प्रस्तुती दिने । ● ट्राफिक प्रहरीबाट ट्राफिक नियमहरूको बारेमा अन्तरक्रिया गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● भूक्षय, पहिरो, वाढी तथा डुबानका बारेमा छोटो वर्णन गर्न लगाउने ● प्रकोपका कारण निम्तिने असरहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । ● सवारी दुर्घटनाबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा बक्तित्वकलाको आयोजना गर्ने । 	१०

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				<ul style="list-style-type: none"> सवारी दुर्घटना कम गर्न अपनाउनुपर्ने बिधिहरूको बारेमा विभिन्न भिडियो तथा पोस्टरहरू प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: जेन्ना क्रसिडबाट बाटो काट्ने, फुटपात प्रयोग गर्ने, सडकको दायर्याबाट मात्र हिड्ने । तोकिएको गतिमा मात्र गाडी कुदाउने । ट्राफिक नियम पालना गर्ने । 		
धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक र भाषिक सम्पदा	स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदाको पहिचान र परम्परागत बाजाको महत्त्व	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय भाषा र ऐतिहासिक स्थलको महत्त्व बताउने परम्परागत बाजा बजाउने अभ्यास गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय भाषा र ऐतिहासिक स्थलको महत्त्व बाँसुरी, पञ्चमा आदि)को परिचय । 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय महत्त्वपूर्ण सम्पदा, नाच जात्राहरूको अवलोकन भ्रमण गराई उक्त क्षेत्रको महत्त्वबारे बताइदिने । जस्तै: मन्दिर : नौबहिनी मन्दिर मात्रै मन्दिर, भुलेनी मन्दिर, नौबहिनी भरना, कोठीभिर, बहाने बजार, खवाड वैशि , बराह मन्दिर, महादेव मन्दिर देउराली, शीव मन्दिर डाडाकटेरी डफरा देह , ठाकुर मन्दिर फोप्ली स्वर्गद्वारी मन्दिर रिजाल कूल घर भण्डारी कूल घर , लुङको देउली , कोठीभिर महोत्सवआदि) स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदा सम्बन्धी विज्ञसँग छलफल गरी स्थानीय क्षेत्रका सम्पदाको महत्त्वबारे बुझाउने । स्थलगत अवलोकन भ्रमण, स्थानीय बाद्यवादक विशेषज्ञसँग भेटघाट तथा अन्तरक्रिया तथा बाजा बजाउने अभ्यास गर्न सिकाउने, जस्तै: बाँसुरी बजाउन आदि) । 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो विद्यालय वा घर नजिक भएको कुनै एक धार्मिक वा साँस्कृतिक वा ऐतिहासिक सम्पदाको परिचय र महत्त्व लेखेर कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । स्थानीय स्तरमा मनाइने कुनै एक पर्व तथा जात्राको बारेमा वर्णन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । कुनै एक परम्परागत बाजाको परिचय दिन लगाउने । समुहमा बाजा बजाउन लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	२८
सामाजिक मुल्य मान्यता र सकारात्मक व्यवहार	समाज र समुदाय	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय समुदाय र समाजको बनोटको परिचय दिन टोल, वडा, संघसंस्थाको परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> परिवारबाट समुदाय, समुदायबाट समाजको निर्माण सम्बन्धि अवधारणा टोल, वडा , संघ संस्था प्रति जानकारी, नीति नियम, आचारसहिता, जनचेतना फैलाउने, वातावरण संरक्षणमा व्यक्ति र समाजको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> परिवार, समुदाय र समाज बनोटका विभिन्न चाटहरू प्रयोग गरी त्यस सम्बन्धि जानकारी दिने। परिवार, समुदाय र समाजको नमूना अभिनय गराउने। स्थानीय क्षेत्रमा भएका विभिन्न संघसंस्थाहरूको अवलोकन भ्रमण गराइ तिनीहरूले गर्ने कार्यहरूका बारेमा छलफल गर्ने । वडा कार्यलयले गर्ने कार्यहरूका बारेमा 	<ul style="list-style-type: none"> दिन समुदाय र समाजको बनोटबारे बताउने लगाउने । वडा कार्यलयहरूले दिने सेवा सुविधा सम्बन्धी सूची तयार पार्न लगाउने । अवलोकन भ्रमणका आधारमा संघसंस्था सम्बन्धी छाटो टिपोट गर्न लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	१०

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				बताईदिने ।		
	सामाजिक कुरिती	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक कुरितीका असरहरू बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक कुरितीहरू र त्यस विरुद्ध स्थानीय क्षेत्रमा गर्न सकिने कार्यक्रमहरू जस्तै: बाल विवाह, बहु विवाह, आर्थिक विभेद - धनी गरीबको भिन्नता, लैङ्गीक विभेद, जातिय विभेद तथा सामाजिक विभेदको न्यूनिकरण कार्यक्रमहरू जस्तै: घरदैलो, सचेतना, पोष्टरिङ्ग, -याली, सडक नाटक आदि) स्थानीय क्षेत्रमा हुने धुम्रपान, मद्यपान, लागू औषध जस्ता दूर्व्यसनीबाट व्यक्ति तथा समुदायमा पार्ने असर 	<ul style="list-style-type: none"> घर समाजमा हुने सामाजिक कुरितीहरूको नाम तथा यसको रोथामको उपायहरूको बारेमा छलफल गरी चार्ट पेपरमा लेख्ने र कक्षामा प्रस्तुत गर्ने । कुरिती विरुद्धको भिडीयोदेखाउने वा सामुहिक रूपमा अभिनय गर्न लगाउने । स्थानीय क्षेत्रमा हुने धुम्रपान, मद्यपान, लागू औषध जस्ता दूर्व्यसनीबाट व्यक्ति तथा समुदायमा पार्ने असरको सूचि बनाई प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> घर समाजमा हुने सामाजिक कुरितीहरूको नाम तथा यसको रोथामको उपायहरू बताउन लगाउने । धुम्रपान, मद्यपान, लागू औषध जस्ता दूर्व्यसनीबाट व्यक्ति तथा समुदायमा पार्ने सक्ने असर बताउन लगाउने धुम्रपान, मद्यपान, लागू औषध जस्ता दूर्व्यसनीले समाजमा पार्ने असरहरू भन्किने गरी समुहगत रूपमा अभिनय गर्न लगाउन 	90
स्थानीय पेशा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	कृषि	<ul style="list-style-type: none"> कृषि उत्पादनको सामान्य बिधिहरू बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> तरकारीबाली, पशुपालन, कौशी खेति, पुष्प व्यवसाय गर्ने सामान्य बिधिहरू) 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि उत्पादनहरूको उत्पादनको बिधि प्रस्ट पार्न सम्भव हुने क्षेत्रको अध्ययन भ्रमण गराउने । कुनै एक वा दुई कृषिखेतीको विधि तथा गर्ने तरिकाबारे स्थानीय विज्ञसँग छलफल गर्ने, गराउने । विद्यालयको खाली क्षेत्रमा तरकारी खेती गर्न सिकाउने 	<ul style="list-style-type: none"> तरकारी खेतीको परिचय दिन लगाउने । विद्यार्थीहरूको समुह बनाई विद्यालयमा पुष्प बगैँचा। तथा तरकारी खेती गर्न लगाउने । 	७
	व्यापार	<ul style="list-style-type: none"> व्यापार, पेशा र व्यवसायको फाइदाहरू बताउन । 	<ul style="list-style-type: none"> पसल व्यवसाय, होटल व्यवसाय, इ व्यवसायको फाइदाहरू) 	<ul style="list-style-type: none"> पसल व्यवसाय बाट हुने फाइदाहरूका बारेमा बुँदागत रूपमा बताईदिने । स्थानीय व्यवसायीसँग व्यापारका फाइदा बेफाइदाबारे छलफल गर्न लगाई निष्कर्ष दिन 	<ul style="list-style-type: none"> । व्यवसाय बाट हुने फाइदाहरूको सूची तयार पार्न लगाउने । आफ्नो घरपरिवारका सदस्यहरूले गर्ने व्यवसायका बारेमा छोटो परिचय लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । 	६
	उद्योग	<ul style="list-style-type: none"> उद्योगको सामान्य फाइदाहरू बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> साना तथा घरेलु, मभनौला र ठूला उद्योग, बित्तिय संस्थाहरू बाटहुने फाइदाहरू) 	<ul style="list-style-type: none"> उद्योगबाट बाट हुने फाइदाहरू के कस्ता हुन सक्छन्छलफल गरि वर्णन समेत गरिदिने। 	<ul style="list-style-type: none"> उद्योगबाट बाट हुने फाइदाहरूकोसुचि तयार पार्न लगाउने । 	६

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

				<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय उद्योगको अवलोकन भ्रमण गराई त्यसबाट समुदायमा पुगेका फाईदाहरूको बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> अवलोकन भ्रमणका आधारमा कुनै एक उद्योगको परिचय र त्यसबाट भएका फाइदाहरूबारे उल्लेख गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	
	पर्यटन	<ul style="list-style-type: none"> पर्यटकिय क्षेत्रहरूको विस्तृत परिचय दिन । 	<ul style="list-style-type: none"> मन्दिर, भरना, भ्रमण क्षेत्रको भौगोलिक अवस्थिती र परिचय । 	<ul style="list-style-type: none"> पर्यटकिय क्षेत्रहरू कता र कुन क्षेत्रमा रहेका छन्नक्सा प्रयोग गरि प्रस्ट पार्न सिकाउने । स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रको भ्रमण गराई त्यसको परिचय, भौगोलिक अवस्थिती, महत्व बताईदिने । 	<ul style="list-style-type: none"> नक्सा हेरी कुन पर्यटकिय क्षेत्र कता पर्दछ भनि चिन्न लगाउने । आफ्नो विद्यालय वा घर नजिकै रहेको कुनै एक पर्यटकीय क्षेत्रको विस्तृत रूपमा लेख्न लगाउने । नक्सा प्रयोग नगरी पर्यटकिय क्षेत्रहरूको स्थान भन्न लगाउने । 	६
खेलकुद र शारिरीक सुस्वास्थ्य	खेल योग, ध्यानको प्रारम्भिक परिचय	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरूको महत्व बताउन योग ध्यानका फाइदा 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय खेलहरूको महत्व योग तथा ध्यानको लागि प्रारम्भिक शारिरीक कसरत गर्ने जस्तै: व्यननछल, प्रणायाम 	<ul style="list-style-type: none"> बताउन स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरूको महत्वको सूची तयार पारी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: परम्परागत अभ्यास कायम, शारिरीक तन्दुरुस्ती आदि । सूक्ष्म व्यायामको भिडियो देखाउने, शिक्षकले गरेर देखाउने र विद्यार्थीहरूलाई अभ्यास गराउने । योग ध्यानको फाईदाहरूबारे चर्चा गर्ने (शारिरीक तथा मानसिक फाईदा) 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरूको महत्वको सूची बनाउन लगाउने योग ध्यानका फाइदा बताउन लगाउने । कुनै एक स्थानीय खेलको प्रतियोगितात्मक रूपमा आयोजना गर्ने । 	१०

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

ट. स्थानीय पाठ्यक्रमको पाठ्यघण्टी र अङ्क विभाजन तालिका :

कक्षा १-५

क्र.स	क्षेत्र/एकाई	कक्षा १		कक्षा २		कक्षा ३		कक्षा ४		कक्षा ५	
		पाठ्यघण्टी	अङ्कभार								
१	स्थानीय वातावरण र जैविक विविधता	३५	२७	३५	२७	३५	२७	३५	२७	३५	२७
२	प्रकोप तथा विपदव्यवस्थापन	१०	८	१०	८	१०	८	१०	८	१०	८
३	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक र भाषिक सम्पदा	२८	२२	२८	२२	२८	२२	२८	२२	२८	२२
४	सामाजिक मूल्यमान्यता र सकारात्मक व्यवहार	२०	१५	२०	१५	२०	१५	२०	१५	२०	१५
५	स्थानीय पेशा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	२५	२०	२५	२०	२५	२०	२५	२०	२५	२०
६	खेलकूद र शारिरीक सुस्वास्थ्य	१०	८	१०	८	१०	८	१०	८	१०	८
		१२८	१००	१२८	१००	१२८	१००	१२८	१००	१२८	१००

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

५. सिकाई सहजिकरण प्रक्रिया

यस पाठ्यक्रमलाई विद्यालयमा विद्यार्थीहरूबीच प्रभावकारी सहजीकरण गर्न देहायका विधिहरू सान्दर्भिक हुनेछन्:

- क) छलफल विधि
- ख) प्रश्नोत्तर विधि
- ग) अवलोकन विधि
- घ) क्षेत्र भ्रमण विधि
- ङ) प्रदर्शन विधि
- च) खेल विधि
- छ) खोज विधि
- ज) अनुसन्धान विधि
- झ) समस्या समाधान विधि
- ञ) अभ्यास विधि
- ट) जिक्सअ बिधि

१०. विद्यार्थी मूल्याङ्कन

१. प्राथमिक तहमा निर्माणात्मक/सुधारात्मक मूल्याङ्कन पद्धतिका आधारमा विद्यार्थीको सिकाइलाई सुनिश्चित गरिनेभएकोले यस पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन र विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा पनि यसलाई अनुशरण गरिने छ ।
२. स्थानीय विषयको पठनपाठनद्वारा विद्यार्थीहरूले गरेर, अवलोकन गरेर सिकने भएकोले नियमित सहभागीता, हौसला प्रदान गर्ने र प्राप्त प्रतिवेदनको आधारमा मूल्याङ्कन गरिने छ ।
३. प्रत्येक विद्यार्थीको कार्य सञ्चयिका ५९यचतायधिय० फाईल रहनेछ र त्यसभित्र विद्यार्थीको कक्षा कार्य, परियोजना कार्य, उपलब्धी परीक्षा, व्यवहारिक परिवर्तन, अवलोकन, हाजिरी, सामुहिक कार्यमा सक्रियताका अभिलेख रहनेछ र त्यस आधारमा मूल्याङ्कन गरिने छ ।
४. कक्षा १-३ मा निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिका आधारमा कक्षोन्नति गरिने छ । यसका लागि निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिको अनुसूची १ र २ फारम प्रयोगमा ल्यायनुपर्नेछ । ...क... देखि ...ग... श्रेणीलाई आधार लिइने छ ।
५. कक्षा ४-५ मा ५०% निर्णयात्मक (बार्षिक परीक्षा) र ५०% निर्माणात्मक पद्धतिबाट विद्यार्थीको लेखाजोखा गरिने छ । निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुबै पद्धतिका आधारमा विद्यार्थीलाई कक्षोन्नति गरिने छ । लिखित मूल्याङ्कनको उत्तीर्णाङ्क ४० % हुनेछ र छुट्टै उत्तीर्ण हुनुपर्नेछ ।
६. निर्माणात्मक मूल्याङ्कनमा औसत उपलब्धी हासिल गरेका तर निर्णयात्मक मूल्याङ्कनमा अनुत्तीर्ण भएका विद्यार्थीहरूका हकमा सम्बन्धित अभिभावक, कक्षा वा विषय शिक्षक, र प्र. अ. को निर्णयबाट कक्षोन्नति गरिनेछ ।

स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०७८

११. पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रक्रिया

यस पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्न शिक्षकको भूमिका महत्वपूर्ण हुनेछ । विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय वातावरणको अवलोकन गराइने छ । परियोजना कार्य र प्रतिवेदनको माध्यम अबलम्बन गरिनेछ । समुदायका बुद्धिजीवी, शिक्षाप्रेमी, समाजसेवी एवम् सम्बन्धित विषय, क्षेत्रमा जानीफकार व्यक्तिहरू स्रोतव्यक्तिको रूपमा रहनेछन् । विद्यालयहरूले यस पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका क्रममा आवश्यकता र औचित्यता अनुसार स्थानीय भाषा वा अंग्रेजी माध्यम समेत अबलम्बन गर्न सक्नेछन् । विषय क्षेत्रमा आबद्ध गाउँपालिका/नगरपालिका एवम् जिल्लाका विवरणहरू सङ्कलन गरी पठनपाठनमा प्रयोग गरिने छ । विषयवस्तुमा समावेश प्रमुख क्षेत्र/स्थलमा अवलोकन भ्रमण गराइनेछ । विद्यार्थीहरूको समुहकार्य, अन्तरक्रियालाई जोड दिइनेछ ।

पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन तालिका :

कार्यक्रम	शैक्षिक बर्ष वा कार्यान्वयन वर्ष				
	शैक्षिक बर्ष २०७८	शैक्षिक बर्ष २०७८	शैक्षिक बर्ष २०७९	शैक्षिक बर्ष २०८०	शैक्षिक बर्ष २०८१
कार्यान्वयन	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५

१२. समय निर्धारण

प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम (कक्षा १-५) २०६२ (परिमार्जन २०६५) अनुसार स्थानीय विषयको साप्ताहिक पाठ्यभार ४ घण्टी हुनेछ जसमा १२८ घण्टी दिइएको छ । प्रत्येक शैक्षिक सत्र बैशाख देखि सुरु भएर चैत्र मसान्तसम्म कायम रहने व्यवस्था शिक्षा नियमावली २०५५ (छैटौँ संसोधन) मा उल्लेख छ । प्रचलित शिक्षा ऐन र नियमावली बमोजिम प्रत्येक शैक्षिक सत्रमा २२० दिन विद्यालय खुल्नेछ र १५२ दिन पठनपाठन हुने भएकोले यस पाठ्यक्रमको वार्षिक पाठ्यभार कक्षा १-५ मा १२८ घण्टी हुनेछ । प्रत्येक घण्टी ४५ मिनेटको हुनेछ । पाठ्यांश अनुसार विद्यार्थीहरूलाई अध्ययन/अवलोकन भ्रमण/प्रयोगात्मक क्रियाकलापलाई पनि अध्ययन अवधिमा मिलाउन गरिने छ ।

१३. पाठ्यक्रम परिमार्जन

समय परिवर्तनशील छ । सो अनुसार सामाजिक इच्छा, आकाङ्क्षा र आवश्यकताहरू पनि बढ्छन् । ती आवश्यकताहरू शैक्षिक पाठ्यांशमा समावेश हुनुपर्दछ, जसले विद्यार्थीहरूको ज्ञान, सीप र व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकोस । यसै अनुरूप यो पाठ्यक्रम पनि सामाजिक आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न पनि परिमार्जन हुनेछ । यस क्षेत्रका प्राकृतिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, भाषिक र वातावरणीय पक्षहरूको सकारात्मक सन्दर्भहरूको खोज, अनुसन्धान र गहिरो अध्ययन गरिनेछ र प्राप्त निष्कर्षलाई यस पाठ्यक्रममा समावेश गर्दै लगिने छ ।